

Kariyer Oluşumunda Üniversite: Beklentiler ve Gerçekler

University for Career Construction: Expectations and Realities

Türker Kurt¹ , Tuncer Fidan²

¹Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara

²Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İç Denetim Birimi, Burdur

Özet

Bu araştırmanın amacı, bir devlet üniversitesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak üniversite eğitiminin öğrencilerin kariyer süreçlerine nasıl etki ettiğinin belirlenmesidir. Bu amaçla öğrencilerin üniversitede bölüm/program tercihlerini nasıl yaptıkları, tercih ettikleri programa ilişkin öğrencilerin beklentilerinin karşılama durumu ve üniversite eğitiminin gelecek kariyerlerini nasıl etkileyeceğine ilişkin görüşleri alınmıştır. Araştırmaya Ankara ilindeki bir devlet üniversitesinin dört ayrı fakültesinde öğrenim görmekte olan 79 öğrenci katılmıştır. Çalışma, öğrenci görüşlerinin yanı sıra yapılandırılmış yazılı bir görüşme formu aracılığıyla alındığı fenomenolojik bir nitel araştırmadır. Elde edilen veriler yönlendirilmiş içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları bölümü büyük ölçüde üniversite sınavından önceki son birkaç aylık bir sürece sıkıştırılmış bir karar verme süreci sonucunda tercih ettiklerini, bundan dolayı tercihlerin tam olarak bilinçli olmayan ve hatta tesadüflüğü içinde barındıran bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler aldıkları üniversite eğitiminin, teori ağırlıklı olması, uygulama ve staj imkânlarının sınırlı olması ve sosyal faaliyetler ile kariyer olanaklarının yetersiz olması gibi nedenlerle beklentilerini yeterince karşılanmadığı görüşündedirler. Üniversite sonrasına ilişkin olarak öğrencilerin bir kısmının olumlu bir kısmının ise olumsuz kariyer beklentileri oluşturdukları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak üniversitelerin istihdam edilebilir mezunlar yetiştirebilmeleri için piyasa talepleri ve öğrenci beklentileri ile üniversitelerin öğrencilerine sunabildikleri arasındaki boşluğu kapatmaya yönelik adımlar atması gerektiği yönünde öneriler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Eğitim ve iş uyumu, insan sermayesi, istihdam edilebilirlik, kariyer oluşumu.

Abstract

The aim of this study is to reveal how higher education affects university students' career building processes based on the opinions of students at a state university. In line with this aim, students' opinions regarding how they chose their departments/programs, to what extent their expectations from their departments were satisfied and how they thought university education would affect their future careers were asked. 79 students studying in four faculties of a state university in Ankara participated in the study. The study was designed as a phenomenological qualitative study in which the data were obtained through a written interview form. The data were then analyzed through directed content analysis technique. The findings indicated that most of the participants made their department choices after a short decision-making period (within a few months) before taking the university entrance exam. Therefore, department choice was found to be predominantly a haphazard and even accidental process. The participants reported that their expectations were not met due to the fact that their university courses were largely theory-based, their practice and internship opportunities were too limited, and the social activities and career opportunities offered by their university were insufficient. Some participants expected positive outcomes while some had negative ones. Based on these findings, higher education institutions are suggested to develop policies to ensure graduate employability by decreasing the mismatches between student expectations, labor market demands, and what they can offer their students.

Keywords: Career construction, education and job match, employability, human capital.

Yükseköğretimin kitleleşmesi eğilimini takiben tüm dünyada ve Türkiye'de üniversitelerin öğrenci sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde yükseköğretim yaygınlaşmakta ve yükseköğretim sistemleri genişlemektedir. Buna karşılık bu genişleme süreci ile birlikte ortaya çıkan sorunlara bakıldığında yükseköğretim sis-

temlerindeki büyümenin sağlıklı olmayan yanlarının olduğunu gösteren birçok işaret vardır. Genel olarak sıralandığında dünyada lisans düzeyinde eğitimin kalitesi, mezunların toplumun ve ekonominin ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip olma düzeyi ve öğrenci memnuniyetsizliği gibi konular ilk bakışta sıralanan sorunlu alanlar arasındadır (Arum ve Roksa, 2011; Bok, 2007; De-

İletişim / Correspondence:

Doç. Dr. Türker Kurt
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim
Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Bosna Binası 119, Yenimahalle, Ankara
e-posta: turker@gazi.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi / Journal of Higher Education (Turkey), 11(2 Pt 2), 421-437. © 2021 Deomed

Geliş tarihi / Received: Temmuz / July 12, 2019; Kabul tarihi / Accepted: Eylül / September 15, 2020

Bu makalenin atf künyesi / How to cite this article: Kurt, T., & Fidan, T. (2021). Kariyer oluşumunda üniversite: Beklentiler ve gerçekler. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(2 Pt 2), 421-437. doi:10.2399/yod.20.591001

Bu çalışmanın özeti 14. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur (2-4 Mayıs 2019, Çeşme, İzmir).

ORCID ID: T. Kurt 0000-0001-9372-1736; T. Fidan 0000-0002-9954-1004

resiewicz, 2015; Dwyer, Millett ve Payne, 2006; Hacker ve Dreifus, 2010; Taylor, 2010). Üniversitelerde özellikle lisans eğitiminin niteliğindeki düşüş bazı bilim insanları tarafından üniversitenin amacından sapması olarak nitelendirilebilecek kadar ağır bir düzeye ulaşmıştır (Arum ve Roksa, 2011; Selingo, 2015; Taylor, 2010). Üniversitelerin lisans düzeyinde ortaya çıkan bu misyon kaymasının öğrencilerin kariyer yönelimleri açısından hayati öneme sahip olan mesleki, kişisel ve sosyal gelişimlerine etkilerinin olması kaçınılmazdır.

Arum ve Roksa (2011) üniversitelerin mevcut örgütsel kültürleri ve uygulamalarının lisans öğreniminin önceliğinin kaybolmasına neden olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri üniversite yöneticileri ve öğretim elemanlarının, çok çeşitli ve bazen de rekabetçi talepleri karşılamak için çaba harcamak durumunda kalırken, bu süreçte lisans eğitiminin iyileşmesine nadiren odaklanabilmeleridir (Arum ve Roksa, 2011; Durnalı ve Ayyıldız, 2019). Taylor (2010) üniversitelerde öğrenci sayısının giderek artmasına rağmen, öğretim üyelerinin araştırma ve yayın kariyerlerine odaklanmak zorunda kaldıklarını, bunun da öğretim üyelerinin mesleki uğraşları ile öğrenci ihtiyaçları arasında çatışmaya yol açtığına vurgu yapmaktadır. Bu kapsamdaki sorunlardan dolayı öğretim elemanlarının ilgilerinin belirli çalışma konularında uzmanlaşmaya yöneldiği, üniversite müfredatlarının giderek birbirinden daha kopuk parçalar haline gelme eğiliminde olduğu ve yükseköğretimin daha geniş toplum ile ilişkisini kaybetmekte olduğu belirtilmektedir. Arum ve Roksa'nın (2011) yaptığı araştırmanın sonuçları üniversitelerde öğretim üyelerinin yayın yapmaya, patent ve buluş üretmeye ve yüksek bütçeli projeler almaya odaklanmak durumunda kaldığını ve lisans düzeyinde derslere girme konusunda isteksiz olduklarını ortaya koymuştur. Benzer bulgulara Türkiye'de yapılan bazı araştırmalarda da ulaşılmıştır (Kurt, 2018). Bunun sonucu olarak üniversitelerde lisans derslerine öğretim üyeleri yerine daha az deneyimli öğretim elemanları girmektedir. Aynı araştırmacılar sorunun doğrudan öğrencilerle ilgili olan yanlarının da var olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buna göre yükseköğretim öğrencilerinin ödevlerine ayırdıkları zamanın giderek azaldığı, daha az okuma yaptıkları buna karşılık öğrencilere verilen notların giderek artış gösterdiği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak üniversitelerin öğrencilere iyi bir eğitim verme ve mesleki bilgi ve tutumlar kazandırma konusunda giderek yetersiz kalmaya başladığı, öğrencilerin çok ciddi öğrenim ücretleri ödeyip veya yükseköğretimin diğer tüm maliyetlerine katlanıp borçlu duruma düşmelerine rağmen mezun olduklarında istihdam edilebilmelerini sağlayacak becerilerden yoksun oldukları güçlü bir şekilde ileri sürülmektedir. Arum ve Roksa (2011), Bok (2007), Dwyer ve diğerleri (2006) ve Taylor (2010) gibi birçok yükseköğretim araştırmacısı, yükseköğretim kurumlarının ekonominin ve toplumun beklentile-

rini karşılayan mezun üretme misyonundan giderek uzaklaştıklarına ve bunun da yükseköğretim hem öğrenciler hem de aileler tarafından daha fazla sorgulanmasına neden olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu uyarılar üniversitelerin temel misyonlarından biri olarak tanımlanan mesleki eğitim görevini (Gasset, 1998; Verger, 2005) yeterince yerine getirip getirmediği konusunun ciddi bir şekilde sorgulandığını göstermektedir. Bu anlamda bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kariyer gelişiminde üniversitenin rolü insan sermayesi kuramı temelli olarak incelenmiştir. İnsan sermayesi kuramı, eğitim ve öğretim sürecini ve çıktılarını iktisadi perspektiften değerlendirmektedir. Bu kurama göre eğitim, öğrenim ve deneyim kazanma gibi bilgi ve beceri geliştirme amaçlı yatırımların miktarı arttıkça, insanların iş performansları yükselmektedir. Eğitim alan bireyler aynı zamanda daha yüksek ücret ve mevki, toplumsal ve duygusal destek gibi getirilere veya ödüllere daha kolay ulaşabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bireylerin kariyer gelişimi ve başarısı büyük ölçüde işgücü piyasasına taşıdıkları yetkinliklerin nicelik ve niteliğine bağlıdır. Dolayısıyla insan sermayesine yapılan yatırım arttıkça, bireylerin kariyer hedeflerine ulaşma olasılığı yükselmektedir (Becker, 1993). Eğitim günümüzde söz konusu becerileri geliştiren en önemli araç olarak görülmekte ve bu da eğitimin öneminin giderek artmasına neden olmaktadır.

Üretim süreçleri başta olmak üzere dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmelerin işgücü piyasalarına ve dolayısıyla üniversite mezunlarının istihdam süreçlerine çok önemli yansımaları olmaktadır. Geçmişte tek bir örgütte uzun süreli istihdamı ifade eden iş güvencesi kavramı işgücü piyasasını şekillendirmiştir. Günümüz işgücü piyasasında ise çalışanlar her an işlerini kaybetme korkusuyla yaşamakta ve kariyerleri boyunca birden fazla örgütte çalışmaktadır. İş güvencesi yerini istihdam edilebilirlik kavramına bırakmaktadır. Örgüt, işyeri ve iş değişikliklerinin olağan karşılandığı, yükseköğretimde edinilen bilgi ve becerilerin hızla güncelliğini kaybettiği bir iş çevresinde kariyer yönetimi sorumluluğu büyük ölçüde çalışanlara geçmiştir (Butterwick ve Benjamin, 2006). Bu gelişmeler, yükseköğretim kurumları üzerinde istihdam edilebilir mezun yetiştirme baskısı oluşturmaktadır. Bu noktada, yükseköğretimde insan sermayesi ve istihdam edilebilirlik kavramları arasındaki ilişki önem kazanmıştır. İnsan sermayesi kuramına göre yükseköğretim bireyleri bilgi ve beceri ile donatarak etkili karar verme, verimlilik ve hatta boş zaman etkinliklerinden en üst düzeyde faydalanma gibi konularda hazırlanmaktadır. İşgücü piyasasında talep gören insan sermayesi ile donatılan mezunlar iyi işlerde çalışabilmekte ve iş yaşamları boyunca görece daha fazla mali getiri elde edebilmektedir (Kalfa ve Taksa, 2015). Daha istihdam edilebilir mezunlar yetiştirmek için yükseköğretim kurumlarının bireylere kazandırması gereken insan sermayesi türleriyle ilgili

tartışmalar eğitim ekonomisi alanyazınında yaygınlaşmaktadır (Baruch, Bell ve Gray, 2005).

İnsan Sermayesi ve İstihdam Edilebilirlik

İnsan sermayesi kuramı 1960'lı yılların başında iktisat alanında ortaya çıkmıştır. Kuramın ortaya çıkmasının sebebi ekonomik büyüme oranlarındaki nedeni belirlenemeyen artık miktarlardır. Zira gayri safi yurt içi hâsıllar geleneksel üretim faktörleri olan toprak, emek ve sermaye artışından çok daha hızlı büyümekteydi. Bu nedenle açıklanamayan büyüme oranlarının insan sermayesine yapılan yatırımdan kaynaklandığı görüşü yaygınlık kazanmıştır. İnsan sermayesi kuramının temelinde gelecekteki verimlilik artışı için emeğe yapılan eğitim yatırımı ve bu yatırım için vazgeçilen fırsatların maliyeti yer almaktadır (Psacharopoulos, 2006). Başka bir ifadeyle, insan sermayesi; toplumun insan gücünün verimliliğini artırmak için yatırımlar yapması ve yaptığı bu yatırımlar yoluyla bilgi, deneyim ve yetenek stokunu geliştirmesi şeklinde tanımlanabilir (Schultz, 1968).

İnsan sermayesinin asıl odağının verimlilik ve gelir artışını sağlamaya yönelik bilgi ve beceri olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle, insan sermayesi konusundaki çalışmalar işyerinde ve okulda insan sermayesi oluşturma sürecine odaklanmıştır. Bununla birlikte, son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar iktisadi insan sermayesi kuramının sınırlılığını ortaya koymuştur. Örneğin, özellikle gelişmiş ülkelerde yükseköğretimin ortalama bireysel getirisi azalma eğilimindedir. Fakat aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmayan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde de benzer eğilim gözlenmektedir (Psacharopoulos, 2006). Bunun yanında, iktisadi perspektif bireylerin üretkenliğine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayabilen sosyal, kültürel, psikolojik ve ahlaki etkenleri göz ardı etmektedir. Bir taraftan insan sermayesi kuramının merkezinde yer alan iktisadi bakış açısının korunduğu, diğer taraftan emeğin verimliliğine dolaylı olarak katkı sağlayan etkenlerin de göz önünde bulundurulduğu daha geniş kapsamlı bir insan sermayesi kavramlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Tomer, 2016). Bu noktada Useem ve Karabel (1986) insan sermayesi kuramını sosyal sermaye, kültürel sermaye ve öğretimsel sermaye olmak üzere üç alt boyutta incelemiştir. Bu üç alt boyuta Baruch ve diğerleri (2005) psikolojik (içsel) sermaye ve piyasa değeri sermayesini de ilave etmiş ve insan sermayesi kuramının merkezindeki iktisadi perspektifi korumuştur. Yükseköğretimin bireylere kazandırabildiği insan sermayesi türleri şu şekilde tanımlanmıştır (Baruch vd., 2005):

Sosyal sermaye: Öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversitede dâhil oldukları toplumsal çevrenin, öğrenimleri sayesinde oluşturdukları meslektaş çevresinin, kulüp ve diğer toplumsal faaliyetler yoluyla edindikleri çevrenin istihdam edilebilirliklerine sağladığı katkıları ifade etmektedir.

Kültürel sermaye: Üniversitenin itibarı, müfredat dışı etkinlikler, ders dışı yapılan okumalar, giyilen kıyafetler, geziler, kültürel sergi ve müze ziyaretleri, yabancı dil öğrenimi, sosyal medya kullanımı ve spor salonuna devam etme gibi faaliyetleri içerir.

Öğretimsel sermaye: Yükseköğretimin kazandırdığı kuramsal bilgi, beceri ve kabiliyetler ve bunların istihdam edilebilirliğe katkısı ile ilgilidir.

Psikolojik sermaye: Öğrencilerin iş yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları aşmak için ihtiyaç duyacakları özgüven, umut, iyimserlik ve yılmazlıkla ilgilidir.

Piyasa değeri sermayesi: Üniversite eğitiminde kazanılan bilgi ve becerilerin bireyin işgücü piyasasına hazırlığına etkisi ve bununla da ilişkili olarak gelir beklentisi ile ilgilidir.

Bu yeni insan sermayesi yaklaşımına göre daha fazla sosyal, kültürel, öğretimsel, psikolojik ve piyasa değeri sermayelerini oluşturan öğrencilerin istihdam edilebilirliğinin yükselmesi beklenmektedir (Donald, Asleigh ve Baruch, 2018; Donald, Baruch ve Asleigh, 2017). Bu beş boyut üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının istihdam edilebilirlik açısından değerlendirilmesi için oldukça önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bunun kadar önemli olan diğer bir konu da, bu genişletilmiş insan sermayesi yaklaşımının üniversitelerin öğrencilerine verdiği eğitimin değerlendirilmesi açısından kapsamlı bir çerçeve sunuyor olmasıdır.

Beklentiler ve Gerçekler: İstihdam Edilebilirlik Kaygısı

Üniversitelerin istihdam edilebilir mezun yetiştirebilme kapasitesinin tartışılmaya açılmış olmasının, doğal olarak üniversitelerin bu taleplere nasıl karşılık vereceği konusunda bir beklenti oluşturduğu ifade edilebilir. İstihdam edilebilir mezun yetiştirme baskısı, yükseköğretim kurumlarının eğitim süreçlerinin ve mezun niteliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu anlamda girişimcilik gibi piyasa odaklı beceriler mezuniyet derecesine göre istihdam konusunda daha fazla avantaj sağlayabilmektedir. Ayrıca Avusturya gibi bazı ülkelerde piyasa talebine göre program içeriklerinin sürekli güncellenmesi yönünde çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Ancak üniversitelerin halen bu sürece yeterince uyum sağlayabildiğini söylemek zordur. Çünkü üniversiteler genellikle kariyer danışmanlığı konusunda yeterli personel ve altyapıya sahip değildir. Ayrıca akademik personel de iş yükü nedeniyle kariyer danışmanlığına yeterince zaman ayırmayabilmektedir. Üniversite mezunları hala akademik derecelere önem atfetmektedirler; ancak iş deneyimi ve uygulamaya dönük eğitimler işgücü piyasasında kurama dönük eğitimlere göre daha revaçtadır. Mezuniyet sonrasında ise mezunlarla iletişimin genellikle kopması, üniversitelerin programlarının etkililiğinin tam olarak belirlenmesine engel olmaktadır (Knight ve Yorke, 2003).

Üniversite mezunlarının istihdam edilebilirliğine ilişkin yarıda bahsedilen tartışmaların öğrencilere yansımaları, bölüm seçimi öncesinden mezuniyet sonrası için beklentilere uzanan geniş bir yelpazede tartışılabilir. Zira kariyer seçimi sürecinde etkili olan etkenler öğrencilerin yetenekleri ve işgücü piyasasının beklentilerinden ibaret değildir. Herhangi bir yükseköğretim programına kayıt yaptırmış olmak ve iş güvencesi olan meslek arayışı gibi etkenler, istihdam konusunu yalnızca bireysel bilgi ve becerilere dayalı bir süreç olmaktan çıkarmaktadır (Şahin, 2011).

İşgücü piyasasının talep ettiği bilgi ve beceri türleri; birey ve kurumsal çevresi arasındaki karmaşık bir etkileşim süreci aracılığıyla bireylerin öğrenim görecekları bölüm ve sonrasındaki meslek seçimleri üzerinde etkili olabilmektedir. Bu etkileşimi alt, orta ve üst düzeyde incelemek mümkündür. Alt düzeyde birey ve bireysel seçim üzerinde etkili olan insan sermayesi türleri yer almaktadır. Orta düzeyde; bireysel istekler, sahip olunan insan sermayesi türleri ve çevresel özellikler tarafından şekillendirilen kariyer seçimi amaçlı incelemeler ve müzakereler bulunmaktadır. Üst düzeyde cinsiyet gibi kariyer seçimini kolaylaştıran veya engelleyen yapısal özellikler yer almaktadır. Görüldüğü üzere işgücü piyasasının istihdam edilebilirlik ölçütlerine ilişkin talepleri kurumsal çevreden bireyin yakın çevresinde bulunan kişiler aracılığıyla veyahut doğrudan birey-kurumsal çevre etkileşimi neticesinde bireye yansımaktadır. Bununla birlikte bu talepler her zaman doğru olarak iletilememekte, birey her zaman işgücü piyasası hakkında doğru bilgiye ulaşamamakta veya doğru bilgiye ulaşsa dahi cinsiyet ve engellilik durumu gibi yapısal özellikler nedeniyle seçimi üzerinde bir önyargı oluşabilmektedir. Örneğin kadınlar ve engelliler istihdam piyasasının talep ettiklerini değil, daha güvenli olduğunu düşündükleri kariyer yollarını seçebilmektedir (Özbilgin, Küskü ve Erdoğan, 2005). Başka bir ifadeyle, işgücü piyasasının talepleri ile bireysel seçimlerin her zaman uyumlu olmayabileceği ve yükseköğretime geçiş yapan öğrencilerin her zaman bireysel özelliklerine uygun bölümlere kayıt yaptıramayabileceği söylenebilir.

Bireysel özellikler ve kurumsal çevrenin talepleri arasındaki uyumsuzluk düzeyi aynı zamanda öğrencilerin üniversite eğitiminden beklentilerini de şekillendirebilmektedir. Fakat üniversite eğitiminin ilk yıllarında işgücü piyasasının baskıları görece daha az hissedilmektedir. Üniversitenin ilk yıllarında iyi zaman geçirmek ve sosyal etkinliklere katılım temel amaçtır. Daha sonraki yıllarda ise akademik konularla ilgili beklentiler öne çıkmaktadır. Üniversite eğitiminin sonlarına doğru iş bulma kaygısı daha fazla hissedildiğinden okuldan işe geçişle ilgili beklentiler daha fazla dile getirilmektedir. Bu beklentiler bütün sınıflarda mevcuttur; ancak dile getirilme şiddeti zaman içinde değişmektedir. Genel olarak öğrenciler iyi bir derece ile mezun olmayı arzu etseler de bunun işgücü piyasasında yeterli olmadığı

ğini fark etmektedir. Bu farkındalık onları istihdam edilebilirliklerini sağlayabilecek uygulamalı ders, staj ile destekleyici seminer ve kurslara yöneltmektedir (Millican, 2014).

Okuldan işe geçiş genç insanların yaşamlarındaki kritik dönemlerden biridir. Genç insanların işe geçiş süreçlerinde sosyo-ekonomik durum, aile, cinsiyet, bireysel özellikler, istihdam piyasasının durumu, bireylerin iş arama sırasındaki psikolojileri ve alınan eğitim gibi etkili olan bir çok etken bulunmaktadır. Fakat iş bulamadıklarında insanlar öncelikle üniversitede aldıkları eğitimin yetersizliğinden yakınmaktadır. Zira eğitim seviyesi yükseldikçe iş bulma olasılığının da artması beklenmektedir (Aydın, 2019). Bu noktada yükseköğretimin öğrencilere kazandırdığı insan sermayesinden bahsetmek gerekmektedir. Sahip olunan insan sermayesinin düzeyi istihdam edilebilirlik düzeyini artırarak okuldan işe geçiş sürecini kısaltmaktadır. Fakat bu süreç büyük ölçüde makroekonomik koşulların etkisiyle gerçekleşmektedir. Zira yükseköğretim kurumları genellikle işgücü piyasasının talep ettiği daha fazla mezun vermektedir. Bunun yanında yükseköğretimin mezunlara kazandırdığı bilgi ve beceri ile işgücü piyasasının talepleri arasında her zaman uyuma sağlanamamaktadır. Her ne kadar istihdam edilebilir mezun yetiştirme baskısı altındaki yükseköğretim kurumları belirli aralıklarla program içeriklerini gözden geçirseler de, bu değişiklikler gecikmiş bir etkiye sahiptir. Başka bir ifadeyle işgücü piyasası taleplerine anlık tepkiler verilememekte ve talep edilen bilgi ve becerilerin modası geçtikten sonra mezunlar işgücü piyasasına giriş yapmaktadır (Salas-Velasco, 2007). Bu koşullar altında öğrencilerin üniversite eğitimi sonrası yükseköğretimden beklentilerinin, en kısa sürede bir işe yerleşmelerini sağlayacak bilgi ve beceriler ile donatılmaları olduğu söylenebilir. Bu konudaki açıklar ise genellikle destekleyici kurs ve seminerler ile yüksek lisans programları yoluyla kapatılmaktadır. Bu husus da işgücü piyasasındaki işler için gereğinden fazla ve uzun süre eğitim almış genç nüfusun artmasına yol açmaktadır (Caroleo ve Pastore, 2015). Eğitim almış genç nüfusun artmasının ise, Türkiye’de yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye’de genç işsizliğinin de yüksek düzeyde yaşanması nedeniyle, işverenlerin giderek daha seçici davranmalarına ve işe girmede giderek daha özel vasıfların aranmasına neden olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda, Türkiye işgücü piyasasının mevcut koşullarında iş bulmanın “vasıfların rekabeti” haline dönüştüğü vurgulanmaktadır. Bugün işgücü piyasasına katılabilmek için sadece diploma sahibi olmak yeterli olmamakta, inisiyatif kullanma, problem çözme, uyum sağlama, kişilerarası ve toplumsal iletişim becerileri, yaratıcılık, grup çalışmasına yatkınlık ve yabancı dil bilme gibi özellikler istihdam edilebilirliğin ön koşulları haline gelmektedir (Kurnaz, 2007).

Görüldüğü üzere, yükseköğretim mezunlarının istihdam edilebilirliğinin en önemli taraflarından biri doğrudan üniversite öğrencileridir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin üniversite

telerinden mesleki eğitimleri açısından ne beklediğinin ve bu beklentilerinin ne düzeyde karşılandığının ortaya konması üniversite mezunlarının istihdam edilebilirliği konusunda önemli bulgular ortaya koyabilir. Türkiye bağlamında bakıldığında üniversite öğrencilerinin üniversitelerinden beklentilerine ilişkin çalışmalar mevcut olmakla birlikte, konuya insan sermayesi kuramı temelli olarak istihdam edilebilirlik perspektifinden ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın amacı Ankara'da bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Fen Fakültesinde lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan katılımcı öğrencilerin, kariyer gelişimi ve yönelimleri açısından üniversite eğitiminin onları nasıl etkilediğinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda üniversite öğrencilerinin üniversite programı ve meslek tercihlerini nasıl yaptıkları, bu tercihlerine yönelik üniversitelerinden beklentileri ve bu beklentilerin üniversiteleri tarafından karşılanma durumu irdelenmiştir.

Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Öğrenciler öğrenim görmekte olduğu bölümü nasıl tercih etmişlerdir?
- Öğrencilerin üniversite eğitiminden beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin görüşleri nasıldır?
- Üniversite eğitiminin öğrencilerin kariyer hedeflerine katkısına ilişkin öğrenci görüşleri nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma fenomenoloji deseninde tasarlanmış nitel bir araştırmadır. Fenomenoloji deseninin kullanılmasının nedeni, bu çalışmanın konusu olan öğrencilerin bölüm tercihleri, eğitimden beklentileri ve kariyer hedefleri fenomenlerinin katılımcıların deneyimlerinde gömülü olması ve aynı fenomene ilişkin katılımcıların farklı öznel yargılara sahip olma olasılığıdır. Fenomenolojik araştırmalar, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine keşfetmeyi ve bu şekilde özlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Fenomenolojik araştırmalar özellikle insani deneyimlerin özlerinin keşfedilmesine, anlaşılmasına ve yorumlanmasına gereksinim duyulduğu alanlarda kullanılmaktadır (Grbich, 2007).

Çalışma Grubu

Fenomenolojik araştırmalarda çalışma grubu, fenomen hakkında deneyimleri olan ve bu deneyimlerini yansıtabilecek kişilerden oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda, araştırmanın çalışma grubunun uygulama yapılan devlet üniversitesine bağlı fakülte-lerden oluşturulması kararlaştırılmıştır. Araştırma üniversiteleri arasında yer alan bu kurum 1982 yılında Ankara'da kurulduğu halde geçmişi Cumhuriyetin kuruluş dönemine dek uzanmaktadır. On bir fakülte, beş enstitü, iki yüksekokul ve dört meslek

yüksekokulunda 43 binden fazla öğrenci öğrenim görmektedir. Üniversitede Diş Hekimliği, Eczacılık, Fen, Eğitim, Mimarlık, Mühendislik, Sağlık Bilimleri, Spor Bilimleri, Teknoloji, Tıp ve Uygulamalı Bilimler Fakülteleri yer almaktadır.

Çalışma grubu uygun örnekleme (*convenience sampling*) yöntemiyle belirlenmiştir. Uygun örneklemede araştırmacı temelde zaman, maliyet ve ulaşılabilirlik gibi nedenleri göz önüne alarak araştırma evreninden ulaşabildiği katılımcılardan bir örnekleme oluşturur (Merriam, 2015). Uygun örnekleme yöntemi, sağladığı bu üstünlüklere rağmen veri kalitesini düşürdüğü şeklinde eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu eleştirilerin üstesinden gelmek amacıyla katılımcılar belirlenirken maksimum çeşitleme örnekleme tekniği kullanılmıştır (Marshall, 1996). Buna göre, 11 fakültede duyuru yapılarak araştırmaya katılmak isteyen öğrencilerin telefon veya e-posta yoluyla araştırmacılarla ulaşmaları talep edilmiştir. Her ne kadar sonuçların genellenebilirliği ile ilgili bazı çekincelere yol açsa da, veri toplama amaçlı görüşmelere gönüllü katılım araştırma etiğinin en temel koşulları arasında zikredilmektedir (Robinson, 2014). Yapılan duyurular neticesinde araştırmaya katılmak istediğini belirten 183 öğrenciye görüşme formu gönderilmiştir. Formu inceledikten sonra dört fakültede öğrenim gören 81 öğrenci araştırmaya katılmış, iki öğrenci araştırmadan ayrılma kararı vermiş ve 79 öğrenci formu eksiksiz olarak doldurmuştur.

■ Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmanın çalışma grubu Eğitim Fakültesi, Fen Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim görmekte olan toplam 79 öğrenciden oluşmaktadır.

■ Tablo 1'de görüldüğü üzere, katılımcıların büyük bir kısmı (%42) Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Eğitim Fakültesinden gelen katılımcılar çalışma grubunun %16'sını, Mühendislik Fakültesinden gelenler %14'ünü ve Fen Fakültesinden gelenler %7'sini oluşturmaktadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak okuldan işe geçiş sürecine girmekte olan üçüncü ve dördüncü sınıflar ile görece istihdam kaygısı taşıyan bölümlerde öğrenim gördükleri söylenebilir. Araştırılan fenomenden doğrudan etkilenen veya o fenomene yönelik özel bir ilgisi bulunan katılımcıların yoğun bir şekilde ilgi göstermelerinin, gönüllülük esasına dayalı çalışmalarda sıkça gözlenen bir durum olduğu ve verilerin yorumlanması sırasında dikkat gerektirdiği belirtilmektedir (Robinson, 2014). Bu husus ayrıca çalışmanın aktarılabirliği (*transferability*) açısından da önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, elde edilen bulguların benzer bağlam veya durumlara uyarlanabilir olduğunu göstermektedir (Arastaman, Öztürk Fidan ve Fidan, 2018).

Veri Toplama Aracı

Araştırma amacına yönelik olarak ihtiyaç duyulan verilerin toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından yazılı bir görüş-

Tablo 1. Araştırma grubunda yer alan öğrencilere ilişkin bilgiler.

Değişkenler	Alt kategoriler		n	
Öğrenim görülen fakülte	Sağlık Bilimleri Fakültesi	Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	32	42
		Hemşirelik	10	
	Eğitim Fakültesi	Türkçe Öğretmenliği	8	16
		Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	5	
		Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği	3	
	Mühendislik Fakültesi	İnşaat	8	14
		Elektrik Elektronik	6	
Fen Fakültesi	İstatistik	7	7	
	Toplam		79	
Cinsiyet	Kadın		48	
	Erkek		31	
	Toplam		79	
Sınıf	1. Sınıf		11	
	2. Sınıf		14	
	3. Sınıf		24	
	4. Sınıf		30	
	Toplam		79	

me formu geliştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle detaylı bir alanyazın incelemesine dayalı olarak bir taslak soru formu hazırlanmıştır. Bu taslak form alan uzmanı iki öğretim üyesi ve bir Türk Dili uzmanı tarafından incelenmiştir. Son olarak taslak formun ön uygulaması araştırma evreninden iki öğrencinin katılımıyla yapılmış ve taslak forma son şekli verilmiştir. Geliştirilen yazılı görüşme formu açık uçlu dört sorudan oluşmuştur. Formda yer alan örnek bir soru aşağıda verilmiştir.

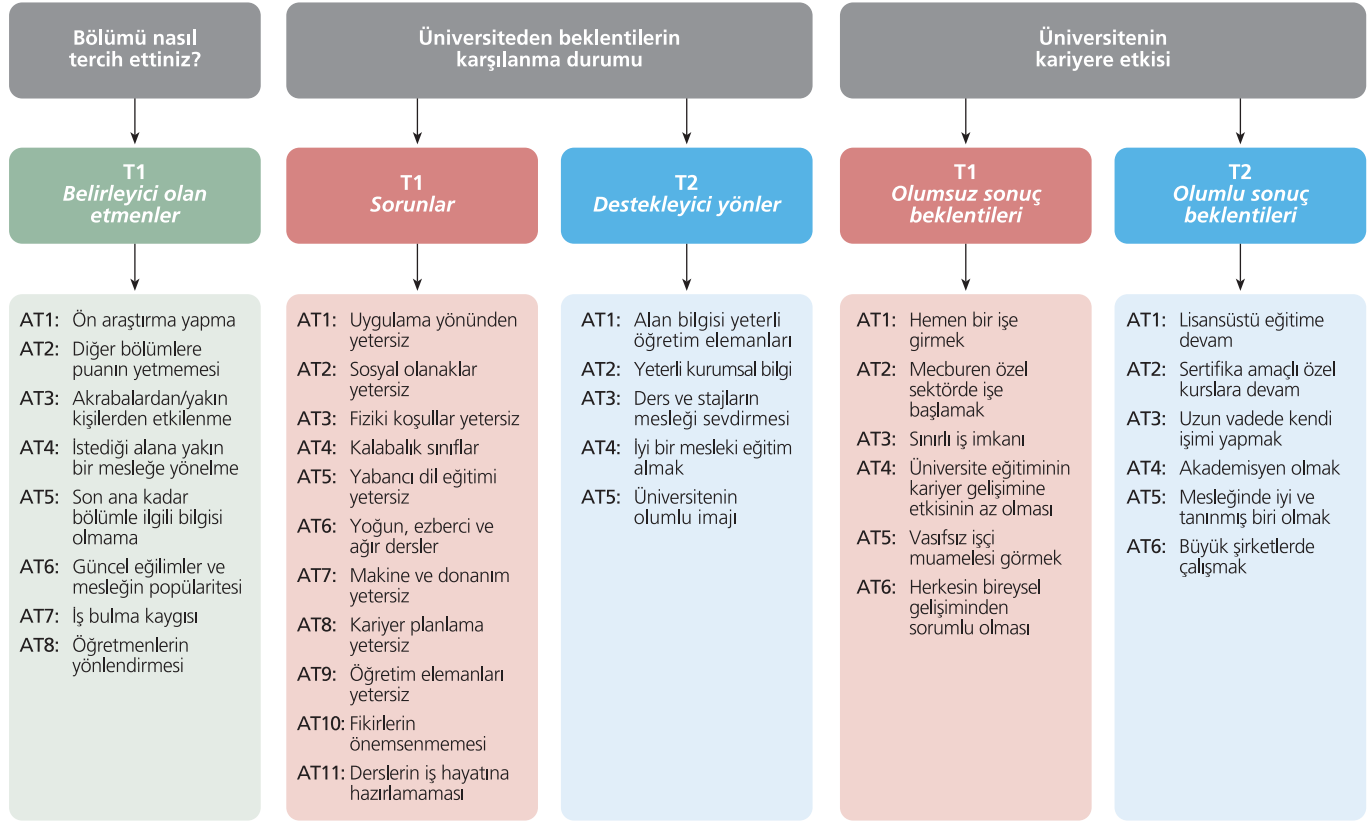
■ *Öğrenim görmekte olduğunuz bölümü nasıl seçtiğinizi ve sizi bu seçiminizi yapma sürecinde nelerin etkilediğini yazar mısınız?*

Araştırmada toplanan verilerin geçerliğini sağlamak amacıyla ayrıntılı betimleme, uzun süreli katılım ve akran incelemesi yöntemlerinden faydalanılmıştır (Creswell, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıntılı betimleme araştırılan fenomenin ayrıntılı bir şekilde betimlenmesi şeklinde yapılmıştır. Literatür bölümünde öğrencilerin tercihleri, beklentileri ve kariyer hedefleri hakkındaki kavramlaştırmalara yer verilmiştir. Uzun süreli katılım ise, tekrarlı sorgulamaların yapılması gerektiği durumlarda kullanılmıştır. Görüşme formu ile katılımcıların deneyimlerinde gömülü olan fenomenlerin yeterince açığa çıkarılmadığı durumlarda tekrarlı sorgulamalar yapılmaktadır. Çelişkili görünen veya yeterince açıklığa kavuşturulmadığı düşünülen hususlarla ilgili katılımcılar ile yeniden görüşülmüştür (Shenton, 2004). Akran incelemesi ise araştırma deseninin belirlenmesi, veri toplama araçlarının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve

yorumlanması süreçlerinin araştırmayla ilgisi olmayan akademisyenler tarafından denetlenmesidir. Bu konuyla ilgili olarak bir akademisyenden yardım alınmış ve yapılan eleştiriler doğrultusunda araştırma sürecinde iyileştirmeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmannın bulguları ulusal bir kongrede sunularak dinleyicilerden geliştirilmesi gereken alanlarla ilgili dönütler alınmıştır (Arastaman vd., 2018). Bunun yanında, araştırmaya katılmak isteyen öğrenciler için farklı gün ve saatler belirlenerek istedikleri bir zamanda formu doldurmaları sağlanmıştır. Görüşme formlarını doldurmaları için katılımcılar için bir derslik tahsis edilmiştir. Öğrencilere görüşlerini rahatça ifade edebilecek bir ortam sağlanmış ve arzu ettikleri anda gerekçe belirtmeksizin araştırmadan çekilebilecekleri ifade edilmiştir. İki öğrenci gerekçe belirtmeden araştırmadan çekilmiştir. Katılımcılara formu doldurmaları için 50 dakika süre verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler içerik analizi tekniğine uygun olarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, temel olarak görüşmelerden elde edilen ifadelerden oluşan verileri kapsayan ve açıklayan temalar oluşturularak, bunlar aracılığıyla özetlemek olarak tanımlanmaktadır (Marvasti, 2004). Hsieh ve Shannon (2005) içerik analizinde, alanyazına dayalı başlangıç kodlarının olduğunu ancak bu kodların araştırma kapsamında elde edilen verilere dayalı olarak değiştirilebileceği veya yeni kodla-

■ Şekil 1. Tema ve alt temalar.

rın eklenebileceğini belirtmiş ve bu yöntemi yönlendirilmiş içerik analizi olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın verileri yönlendirilmiş içerik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Bu şekilde, hem alanyazındaki kavramlaşmaların araştırılan fenomeni betimlemek için uygun olup olmadıklarının sınanması hem de gerek görülen durumlarda bu kavramlaşmaların yeni kategorilerle zenginleştirilmesi amaçlanmıştır (Hsieh ve Shannon, 2005).

Araştırmanın güvenilirlik çalışmaları kapsamında bağımsız kodlayıcılar arası görüş birliğinin incelenmesi yöntemine başvurulmuştur (Creswell, 2015). Bu yöntem iki aşamalı olarak uygulanmıştır. İlk aşamada araştırmacılar aynı veri setini kullanarak kodlama yapmışlar ve temaları oluşturmuşlardır. Bu aşamada kodlayıcılar arası güvenilirlik katsayısı %85 olarak gerçekleşmiştir. Bu katsayı Miles ve Huberman (1994) tarafından belirtilen %80'lik sınırın üzerindedir. Anlaşmazlığa konu olan kodlama ve temalarla ilgili olarak kısa aralıklı toplantılar yapılmıştır. Shenton'a göre (2004) bu tür toplantılar yardımıyla araştırmacılar verilere ilişkin anlayış ve yorumlarını derinleştirebilmektedir. Bunun yanında, deneyimlerini ve algılarını tartışmalar yoluyla birbirlerine aktarabilmektedir (Shenton, 2004). İkinci aşamada,

eğitim bilimleri alanından bir akademisyenden bu konuda akran incelemesi yapması talep edilmiştir. Bu kişi tarafından katılımcılara ait formlardan üç tanesi rastgele seçilerek, formlar analiz edilmiş ve temalara ayırma ve kodlama işlemleri yapılmıştır. Bu kişi tarafından oluşturulan tema ve alt temaların, araştırmacılar tarafından oluşturulanlarla uyumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırma sonucunda üç ana başlıkta temalar oluşturulmuştur. Bu temalar ■ Şekil 1'de gösterilmiştir.

■ Şekil 1'de görüldüğü üzere katılımcıların bölümlerini nasıl tercih ettiklerine ilişkin bir tema ve sekiz alt tema bulunmaktadır. Katılımcıların üniversitelerinden beklentilerinin karşılanmasıyla ilgili iki tema ve 16 alt tema bulunmaktadır. Katılımcıların üniversite eğitimlerinin kariyerlerine etkisi ile ilgili olarak iki tema ve 12 alt tema bulunmaktadır. Bu tema ve alt temalar ilgili başlıklar altında tartışılmıştır.

Katılımcıların Öğrenim Görmekte Oldukları Bölümü Nasıl Tercih Etiklerine İlişkin Bulgular

Katılımcı öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak, öğrencilerin bölüm seçiminde belirleyici olan etmenler sekiz alt tema altında toplanmıştır. Bunlar: (1) ön araştırma yaparak istediği bir bölüm seçme, (2) istediği alana puanı yetmediği için mecburen bir bölümü seçme, (3) bir yakından veya akrabadan etkilenme, (4) istediği alana yakın bir mesleğe yönelme, (5) tercih zamanına kadar böyle bir bölümle ilgili düşüncesi olmama, (6) güncel eğilimler ve mesleğin popülaritesi, (7) iş bulma kaygısı ve (8) öğretmenlerin yönlendirmesidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık üçte birine yakın kısmı ön araştırma yaparak istediği bölümü tercih ettiğini belirtmiştir. Buna karşılık katılımcıların önemli bir kısmının istediği alana puanı yetmediği için, puanının yettiği bir bölümü mecburen seçtiği anlaşılmaktadır. Ancak bu şekilde tercih yapan katılımcılar arasında iki farklı durumun söz konusu olduğu söylenebilir. İsteddiği alana yakın bir mesleğe yönelme alt temasından anlaşıldığı üzere bazı katılımcılar istediği bölüme puanı yetmese bile o alana yakın bir bölümü tercih etmişlerdir. Örneğin Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü öğrencisi bir katılımcının ifadesiyle: “Üniversite sınavına hazırlanırken aklımda tıp ve diş bekimliği bölümleri vardı ancak malum isteğimize göre değil puana göre bir yerleştirme olduğu için sağlık alanında puanıma denk gelen bölüm burasıydı.” [K51]. Bu durumdaki katılımcıların tercihlerinden en azından pişman olmadıkları ve öğrenim gördükleri bölümü kabullendikleri anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların bir kısmı sadece puanını dikkate alarak bölüm tercihi yaptığını belirtmişlerdir ve bu öğrenciler tercihlerinden dolayı içinde buldukları durumdan hiç de hoşnut değildirlere. Örneğin aynı bölümde okuyan başka bir öğrencinin ifadesiyle: “Bizim sınıfın WhatsApp grubu fotoğrafında bir yazı yazıyor: ‘Puanım zayı olmasın diye yazdım, hayatım ziyan oldu.’ İşte benimkisi de birazcık bu hesap. Aslında hedefim tıp ve diş bekimliğini kazanmaktı, olmadı. Bir iki puanla kaçırdım. Bölümü tercih ederken bölümle ilgili açıkçası çok da bilgim yoktu.” [K34]. Aynı bölümde (Fizyoterapi ve Rehabilitasyon) okuyan bir başka öğrenci de bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Tam mezun olacakken bunları söylemek talihsizlik olsa da bölümümü isteyecek seçmedim. ‘Puanım beba mı olsunculuğu’ düşünerek seçtim. Çok pişmanım. Okulu psikolojik olarak bitirebilmek adına çok çaba sarf ediyorum.” [K9]. Bu ifade tercih sürecinin bilinçli yapılmadığını göstermesi kadar, istemeyerek tercih edilen bölümde okuyan katılımcıların öğrenim sürecinde de memnuniyet ve verimlilik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Fen Fakültesi İstatistik Bölümünde okuyan ve sadece puanına göre tercih yaptığını belirten başka bir katılımcının görüşü şöyledir: “Bu bölümü üniversite sınavımdan çıktıktan sonra hesapladığım puana göre seçtim. Puanımın yettiği bölümlere bakarken bu bölümü gördüm ve araştırmaya başladım, bölümü sevdim o yüzden tercih ettim.” [K12]

Bazı öğrencilerin tercih zamanına kadar tercih ettiği bölümle ilgili hiçbir düşüncelerinin olmadığını dile getirmeleri, katılımcıların bölüm seçimi sürecinin her zaman planlı olmadığını gösteren bir bulgudur. Örneğin bir öğrencinin ifadesiyle “Bölümün varlığından tercih günü haberdar oldum.” [K79]. Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünde okuyan bir katılımcının da ifadesi oldukça dikkat çekicidir: “Bu meslek hakkında adımdan başka bir şey bilmiyordum.” [K52]. Katılımcıların tercih sürecinde çok ciddi kararsızlıklar yaşadıkları, bir öğrencinin sarf ettiği “Ama o sıralar üniversiteye giriş sınavlarına az bir süre kalmıştı ve ben bazı bölümler arasında git gel yaşadım. Nasıl bir bölüm olduğumu daha çok içine girince anladım diyebilirim.” [K26] cümlesinden anlaşılmaktadır. Yine bu ifadeden anlaşılacağı üzere katılımcılar tercih edip yerleştikleri bölümü okurken tanımaktadırlar. Ancak böyle bir tanışmanın sonucu her zaman olumlu olmamaktadır. Bir öğrencinin ifadesiyle: “Mesleğin şartlarından az çok haberdardım fakat okula başladıktan sonra çalışma koşullarının çok daha ağır olduğunu ve istihdamının da yetersiz olduğunu gördüm. Şu anda tercih dönemine geri dönme imkânım olsaydı başka bir bölüm tercih ederdim sanırım.” [K46]

Katılımcı öğrencilerin tercih sürecinde ailesi, akrabalar, yakın arkadaşlar da etkili olmaktadır. Ancak bu süreçte sorunlar da yaşanmaktadır. Bu sorunlar genellikle bölüm tercihi sürecine ailelerin doğrudan müdahil olarak katılımcıların yerine karar vermek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü öğrencisi olan bir katılımcı yaşadığı süreci “Ailem tıp fakültesi gelmediğini anlayınca bana öğretmen ya da psikolojik danışman olmam gerektiğini söylediler. Bense sağlık alanı istiyordum. Bunun üzerine ailemi dinlemiyorum diye onlar sen bilirsin, biz yardımcı olmuyoruz, diyerek beni fikirlerimle baş başa bıraktılar.” [K13] şeklinde anlatmışken Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünde okuyan başka bir katılımcı da “Bölümü tercih etmemde ailemin önerileri etkili oldu. Biraz da benim çaresizliğim burayı tercih etmeme neden oldu... Üniversiteye iki sene hazırlanmamdan dolayı daha fazla vakit kaybetmemek için bu bölümü tercih ettim.” [K65] şeklinde tercih sürecinde aile etmeni ile ilişkili sorunlarını ifade etmiştir. Bu bulgu, görece hem popüler hem de prestijli bölümlerde okuyan öğrenciler için dahi, ailelerin tercih sürecinde aşırı yönlendirici olmalarının öğrencileri belirli tercihlere zorladığını ve bu tercihlerden aslında öğrencilerin çok memnun olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcılar tercih sürecinde öğretmenlerinin de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin de iki şekilde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, öğrenciler uzun süreden beri tanıdıkları ve sevdikleri öğretmenlerinin görüşlerini dikkate almaktadırlar. İkinci durum ise öğrenciler özellikle tercih sürecinde kararsız kaldıklarında rehber öğretmenler ile görüşmekte ve kendisine önerilen bir bölümü tercih etmektedirler.

Katılımcıların tercih sürecinde güncel eğilimler ve mesleğin popülaritesi ile iş bulma kaygısının da önemli temalar olarak ön plana çıktığı görülmektedir. İş bulma kaygısının bölüm tercihinde en önemli unsur olduğunu dile getiren katılımcıların ailelerinin maddi imkânsızlığının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Ailesinin durumunu göz önüne alan katılımcılar mezun olunca bir an önce işe girip gelir elde edebileceği bir meslek sahibi olmak istedikleri için öğrenim görmekte oldukları bölümü tercih etmişlerdir. Hatta katılımcılar bu nedenle, aslında tercih etmek istedikleri bölümden vazgeçmek zorunda kalabilmektedirler. Bir öğrencinin ifadesiyle “Yeteneklerimize göre değil istibadama göre bölüm seçmek zorunda kaldık.” [K38]. Bu durum aslında katılımcıların bireysel olarak yaptıkları tercihin birçok etmeden dolayı aslında tam olarak bireysel bir tercih olmadığını, arkasında sosyal ve ekonomik nedenlerin de olduğunu ortaya koymaktadır.

Kariyer Süreçlerine İlişkin Katılımcıların Üniversitelerinden Beklentilerinin Karşılama Durumuna İlişkin Bulgular

Katılımcıların üniversite eğitiminden beklentilerine ilişkin olarak analizler sonucunda (1) üniversite eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve (2) üniversitenin kariyer gelişimini destekleyen yönleri olmak üzere iki tema ve 16 alt tema oluşturulmuştur. Üniversite eğitiminde karşılaştıkları sorunlar temasının alt temaları; (1) üniversite eğitimin kuramsal olarak yeterli ama uygulama yönünden yetersiz olması, (2) sosyal olanakların yetersiz olması, (3) fiziki koşulların yetersiz olması, (4) kalabalık sınıflar, (5) yabancı dil eğitiminin yetersiz olması, (6) derslerin çok yoğun, ezberci ve ağır olması, (7) derslerde makine ve donanım kullanımının yetersiz olması, (8) kariyer planlaması olanaklarının yetersiz olması, (9) öğretim elemanlarının yetersiz olması, (10) öğrenci fikir ve projelerinin önemsenmemesi ve (11) derslerin iş hayatında ilerleme için yeterli olmamasıdır.

Üniversite eğitiminde karşılaşılan sorunlar temasına bakıldığında, katılımcıların üniversite eğitimini kuramsal olarak yeterli ama uygulamalı eğitim açısından yetersiz buldukları görülmektedir. Bu sorunu bir katılımcının ifadeleri gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “Üniversite eğitiminin meslek bilinci oluşturmak konusunda başarılı olduğunu düşünüyorum. Mesleki beceri kazandırmak konusunda özellikle uygulamalı eğitimin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Örnek verecek olursak şu an yanımda bir hasta atak ya da kriz geçirse nasıl müdahale edeceğimi ve tam olarak ne yapacağımı bilmiyorum.” [K38]. Benzer düşünceler başka bir öğrenci tarafından şöyle ifade edilmiştir: “Bilgiyi kullanmak için sadece bilgiye sahip olmak yetmiyor maalesef. Öğrencinin bilgisini kullanabileceği tecrübe kazanabileceği ortamların üniversiteler tarafından yeterince hazırlanmadığını düşünüyorum.” [K3]. Üniversitede

aldığı eğitimde uygulama eksikliği olduğunu düşünen katılımcılar bu soruna kendileri çözüm üretme arayışına girmişlerdir. Örneğin Fen Fakültesi İstatistik Bölümü öğrencisi olan bir katılımcı “4 yıl üniversite eğitimi alırken yaz tatillerinde bölümümle ilgili bir işe girip staj yapmak ve deneyim kazanmak isterim, bana çok faydası olacağına düşünüyorum.” [K18] şeklinde sorunu çözmeyi düşünmekteyken, Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü öğrencisi olan bir başka katılımcı ise “Hedefim alanımda deneyim edinmektir. Bunun bir aşamasını geçen yaz gerçekleştirdim. Tabii ki mübendis sıfatıyla değil balk tabiriyle ‘amele’ olarak yaptım. Ufak çaplı bir inşaat sabasında işçilere yardım ederek gerçekleştirdim.” [K1] şeklinde sorunu kendince nasıl çözdüğünü açıklamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yoğun olarak dile getirdikleri ve üç ayrı alt tema çerçevesinde ele alınan sorunlar sınıfların kalabalık olması, fiziksel koşulların yetersizliği ve cihaz, makina ve ekipman eksikliğidir. Öncelikli olarak fiziksel koşulların yetersiz olması öğrencilerde üniversiteye ilk geldikleri andan itibaren ciddi bir hayal kırıklığı ve motivasyon kaybına neden olmaktadır. Bu soruna ilişkin olarak bir öğrenci “Üniversiteye gelip fakültemi gördüğümde hayal kırıklığına uğradım.” [K31] şeklinde görüş belirtmişken, başka bir öğrenci “Okulum sıradan bir liseden daha kötü olduğunu gördüm. Hiçbirine uğradım çünkü internette okulum sadece ana kampüsünü gösterdiklerini öğrendim.” [K36]. Fiziksel koşulların katılımcılarda hayal kırıklığı yaratmasının yanı sıra derslerin de yeterince verimli işlenememesine neden olduğu bir öğrencinin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: “Ben hayallerle üniversite hayatına başlarken bodrum katta güneş ışığından mahrum bir derslikte eğitim aldım. Bu dersliğin duvarları füyans ve çok soğuktu. Büyük konser alanlarını kullanmayı geçtim sunumlarımızda konferans salonunu bile kullanamadık. Sonuç olarak beklentilerim karşılanmadı.” [K1] ifadeleriyle düşüncelerini dile getirmişlerdir. Fiziksel yetersizliklere ilave olarak sınıfların kalabalık olması ve donanımların yetersiz olmasının dersleri doğrudan olumsuz etkilediği özellikle Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencisi olan katılımcılar tarafından vurgulanmıştır: Öğrencilerin ifadesiyle “Örneğin hocamız uygulamalı ders anlatırken 120 kişilik sınıfta uygulamaları görmek imkânsız oluyor. Bizim fakültemizde amfi yok ve kalabalık sınıfta orta sıralara oturan bir kişi bile hocayı duymakta zorlanıyor ve ekranı görmekte zorlanıyor. Bunlar eğitim kalitesini ve öğrencinin verimliliğini düşürüyor.” [K53], “Okulum pratik dersler üzerine olmasına rağmen ne uygulama sınıfları ne de ekipmanlar bunu karşılayacak düzeyde idi.” [K8]. Katılımcılar fiziksel imkânların ve donanımların yetersizliğinin öğretim elemanlarının da iyi ders yapmasını engellediğini belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadesiyle “Dersler, öğretim elemanı ve asistan bakımından yeterli fakat cihaz bakımından yeterli değil. Cihaz başına düşen öğrenci sayısı fazla, bu bakımdan yeterli öğrenme biraz daha zaman alıyor.” [K6]; “Üniversite eğitimi kesinlikle yeter-

li değil. Bölümümde değerli hocalarımız olsa da okulum fiziksel yetersizliği ve kontenjanım yüksek olması yeterince kendimi yetiştirmem için uygun değil.” [K11]. Bu bulgularla üniversitenin fiziki koşulları ve donanımlarının katılımcılar tarafından yetersiz görüldüğü ve bu yetersizliğinin katılımcılarda önemli bir motivasyon kaybı yarattığı söylenebilir.

Katılımcıların üniversite eğitimindeki eksiklikler açısından en çok vurguladıkları diğer bir konu sosyal olanaklar ve etkinlikler açısından üniversitenin yetersiz olmasıdır. Katılımcıların üniversiteyi mesleki bilgi ve beceriler edinecekleri yerler olarak gördükleri gibi aynı şekilde sosyal açıdan canlı ve teşvik edici bir yer olarak hayal etmektedirler. Bir öğrencinin ifadesiyle “Üniversiteye gelirken aslında sosyal bir ortam, kampüs hayatı hayal etmiştim ancak bırakın kampüsü, bahçeyi, kantini olmayan bir fakülte haline geldik. Bunun yanı sıra üniversitede kendime ayıracak boş vakitlerim olur, başka sosyal aktiviteler de yaparım diye düşünüyordum. Ancak ders sayısı o kadar fazla ve dersler o kadar gereksiz ki vaktimi çalmaktan başka hiçbir şeye yaramadı. Keşke sadece kredi tamamlama üzerine yoğunlaşmak yerine, sabaktan akşama kadar öğrenciyi okulda esir etmek yerine kendimize de vakit ayırabileceğimiz boşluklar yaratılabileseydi.” [K51]. Bu ifade katılımcıların derslerinin yoğun olmasından dolayı, ders dışı veya sosyal faaliyetlere zaman bulamadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Başka bir öğrencinin ifadesi de bu durumu doğrulamaktadır: “Üniversite eğitiminden beklediğim; bana sadece ders anlatılıp teknik yönden geliştirmesi ve sınav yapıp ‘evet iyi bir öğrenci derslerden geçebilir, mezun olup diplomasını alabilir’ şeklinde yaklaşmayı sosyal yönümü de göz önünde bulunduracak şekilde olmasıydı. Ama maalesef bu çok da mümkün olmadı. Ders dışı pek bir faaliyet bulunmayan üniversitemden sosyal kulüplerle, sosyal etkinlikler yapmasını ve aktif olarak katılmayı isterdim. Dört senelik üniversite hayatımda üniversitemden çok kendi imkânlarımla sosyalleşmeye çalıştım. Okul gezileri, bahar şenlikleri, tiyatro ve konserler ve diğer etkinlikler de ya hiç bulunmadı ya da pek beklediğim gibi değildi.” [K47]. Katılımcılar bu durumda aslında tam olarak kendilerini üniversite öğrencisi gibi hissetmemekte, üniversitenin onları sadece derslerle sınırladığını düşünmektedirler. Öğrenci ifadesiyle: “Bu bizim aldığımız eğitimde bizleri aktif öğrenci olmak yerine pasif öğrenci konumuna mecbur bırakıyor. Alan dışı faaliyetlerin ve olanakların artırılması gerektiğini düşünüyorum. Kendini tanımayı lisedeyken anlamayanların üniversitede anlayıp kendini geliştirebilmesi gerekir. Üniversitemiz bu konuda gelişme gösterse de hala yeterli değil.” [K37]. Bir öğrenci mevcut sosyal faaliyetlerin de yetersiz olduğunu “Okuldaki sosyal aktiviteler yok denilecek kadar az, çoğunluğa hitap etmeyecek şekilde planlanmış aktivitelerdi.” [K8] şeklinde ifade etmekteyken, başka bir öğrenci de “Sosyal imkânlar açısından ise okulda birçok kulüp ve topluluk var fakat yetersiz tanıtım nedeniyle öğrencilerin çoğu bu imkânlardan habersiz ve faydalanamıyor.” [K41] ifadesiy-

le mevcut sosyal olanakların da öğrencilere yeterince duyurulmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin belirttiği sorunlardan ortaya çıkarılan diğer bazı alt temalar derslerin sayıca ve saat olarak çok fazla olması, ezberci olması, sektörde ilerleme için yeterli nitelikte olmaması ve dersleri veren hocaların özelliklerle dersleri uygulama veya sektörlerle ilişkilendirme konularında yetersiz olmalarıdır. Bu kapsamda Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü öğrencisi bir katılımcı “Beklediğim eğitimin yarısına bile ulaşmadım. Tamamen bireysel güç harcamam gerekiyor. Sektörde ilerlemek için derste gördüklerimin daha fazlasına ihtiyaç var.” [K60], ifadeleriyle görüşünü belirtmiş iken aynı bölüm öğrencisi başka bir katılımcı “Üniversitede verilen eğitim bizden beklenen işlerin sadece %20’si gibi.” [K67] şeklinde bir ifade kullanmıştır. Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünden bir başka öğrencinin de dersleri sektörün güncel ihtiyaçlarından uzak olarak nitelendirdiği şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: “Önümüzdeki yıllarda kariyerimi siber güvenlik ve network yönetimi konularında uzman olmak için yönlendiriyorum. Üniversitede böyle işlere yönelik dersler mevcut değil.” [K65]. Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü öğrencisi olan bir katılımcı da yine üniversitenin verdiği eğitimi yeterli görmediğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Hedefim öğretmen olmak ama yeterli düzeyde bilgim olmadığı için zorluk çekeceğim. Üniversitenin bana maalesef ki olumsuz bir etkisi oluyor. Bilinçli bir adım atamıyorum. Hiçbir imkân sağlamıyor.” [K75]. Üniversitenin yetersiz olduğu belirtilen diğer bir alan da yabancı dil eğitimidir. Bu sorunu Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü öğrencisi bir katılımcı şöyle dile getirmiştir: “Bunun dışında üniversitemin yabancı dil eğitiminde yetersiz olduğunu ve bizleri daha iyi yabancı dil bilgisiyne mezun etmesi gerektiğini düşünmekteyim.” [K52]. Üniversitedeki derslerin yetersiz olmasından dolayı ortaya çıkan eksikliklerini katılımcıların kendileri giderme gayretinde oldukları görülmektedir. Ancak burada ifade edilen eksikliğin sadece üniversitede verilen derslerle tamamlanması gerektiği, bunun yanında üniversite içindeki öğrenci kulüpleri gibi başka faaliyetlerle de belirli eksiklerin giderilebileceği şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “Kendi mesleğim açısından yeni program ve kodlama mantığını geliştirmeliyim. Üniversitemiz BELTEK ve topluluklarla bu durumu az çok karşılayabiliyor.” [K7]; “Genel anlamda teknik eğitim beklemekteyim fakat lisede aldığım eğitimin üzerine henüz çıkılmadı. Üniversiteler ne yazık ki bunu tek başına karşılayamıyor. Bunun için de topluluklara destek verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Topluluklar bu açığı kapatabilecek potansiyele sahiptir.” [K64]. Dolayısıyla sosyal olanakların geliştirilmesinin üniversitenin ders vermek gibi temel faaliyetleri olarak görülen alanlara da ciddi katkı sağlayacağı ve tamamlayıcı bir işlev görebileceği söylenebilir.

Katılımcıların üniversitelerinden beklentilerine ilişkin ortaya çıkarılan ikinci tema olan üniversitenin öğrencilerin kariyer gelişimini destekleyen yönleri temasında ise üniversitenin öğrencilerin mesleki gelişimi açısından olumlu yönleri ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan alt temalar (1) öğretmenlerin alan bilgilerinin yeterli olması, (2) derslerin kuramsal olarak yeterli olması, (3) ders ve stajlar aracılığıyla mesleğin sevdirmesi, (4) iyi bir mesleki eğitim alıyor olmak ve (5) üniversitenin imajının iş bulmada destekleyici olmasıdır. Katılımcıların büyük bir kısmının vurguladığı nokta üniversitelerinde aldıkları eğitimin kuramsal olarak yeterli olduğu ve öğretim elemanlarının da alanlarında yeterli olduğu yönündedir. Bu da katılımcılarda kuramsal yönden mesleklerine ilişkin iyi bir eğitim aldıkları inancını oluşturmuştur. Konuya ilişkin olarak bir öğrenci “*Derslerimiz diğer okullara oranla çok daha kapsamlı işleniyor ve bizden daha fazlasını istiyorlar. Dersler ve sınavlar beklediğimden daha zor geçti. Fakat hocalarımız gayet donanımlı ve ellerinden geldiği kadar bizi de donanımlı bir şekilde yetiştiriyorlar. Diğer okullardan mezun meslektaşlarımıza göre 1-0 önde başladığımızı söyleyebilirim.*” [K32]. Uygulama ve staj imkânının yeterli olduğunu Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü öğrencisi olan bir katılımcı şöyle dile getirmiştir. “*Fakültem imzaladığı protokoller ile bana bu idealim uğrunda bir kapı araladı aslında. Stajyer mühendislik için TUSAŞ ile imzalanan protokol ile Savunma Sanayi için ilk adımımızı atmamızı sağlamıştır. Fakat bu konuda teşvik ve konferansların yapılmasını ve öğrencilerin daha çok bilgilendirilmesini beklerdim.*” [K52]. Aldığı mesleki eğitimin diğer birçok üniversiteden daha iyi olduğunu düşünen Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü öğrencisi bir katılımcının ifadeleri ise şöyledir: “*Farklı üniversitede yine Fizik Tedavi bölümü okuyan birçok arkadaşımın hele ki kendi hocalarının kontrol ve denetimi altında 10 farklı ünite de staj yapma imkânı yok. Bizlerin bu bakımdan çok iyi bir eğitim aldığımızı düşünüyorum.*” [K7].

Üniversite Sonrası Kariyer Süreçlerine Üniversite Eğitiminin Etkilerine İlişkin Bulgular

Üniversite eğitiminin gelecek kariyer planlarına nasıl etki ettiğine ilişkin katılımcı görüşlerine dayalı olarak iki tema ve on üç alt tema oluşturulmuştur. Olumsuz sonuç beklentileri olarak adlandırılan birinci temanın alt temaları; (1) hemen bir işe girmek, (2) mecburen özel sektörde işe başlama, (3) sınırlı iş imkânı ve zorlu rakiplerden dolayı umutsuzluk, (4) üniversite eğitiminin kariyer gelişimi konusunda yetersiz kalması, (5) işverenlerin vasıfsız işçi gibi davranması ve (6) kişi kendi gelişimini kendisi takip etmeli şeklinde oluşturulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı gelecek kariyer planına ilişkin olarak hemen bir işe girmek istediklerini ve mecburen özel sektördeki düşük maaşlı işlere girmek zorunda olduklarını belirtmektedirler. Bu-

nun nedeni kamu kurumlarına atamaların çok az olması ve çok yüksek KPSS puanı gerektirmesidir. Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü öğrencisi bir katılımcı bu durumu şöyle açıklamaktadır: “*Şu an atama yok gibi bir şey. En son olan KPSS’ye göre 93 puan alanların bile çoğu atanamadı. Sadece beş altı kişinin ataması yapıldı. Bu konuda hemen hemen herkes gibi ben de çok düşünceliyim. Bu gidişatın sonunun ne olacağı hakkında gerçekten bir fikrim yok.*” [K34]. Katılımcıların aldıkları üniversite eğitiminin yetersizliğinden dolayı istihdam konusunda çok kötümser olmaları oldukça düşündürücüdür. Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü öğrencisi başka bir katılımcının ifadesiyle: “*Üniversiteden başlıca beklentim asgari ücretin üstünde bir maaş ve az da olsa saygınlıkta ama ülkemizde üniversitelerin bunu büyük oranda karşılayamadığını düşünüyorum.*” [K79]. Katılımcıların ifadeleri üniversitede aldıkları eğitimin onların sağlıklı bir kariyer planlaması yapmalarını mümkün kılmadığını ortaya koymaktadır. Bir öğrenci “*Tüm mezunlarına iş imkânı sağlamak biraz bayal olur fakat en azından bir yol gösterici olmasını beklerdim çünkü birçok son sınıf öğrencisi hala mezun olduğunda ne yapacağına karar vermeden mezun oluyor.*” [K4] şeklinde görüş belirtmişken benzer şekilde başka bir öğrenci şunları söylemiştir: “*Bu ideallerimi gerçekleştirebilmem için üniversitemin bana yol göstermesini, konferanslar ve kongrelerle desteklemesini beklerdim.*” [K8]. Başka bir öğrenci ise bu sorunu şöyle dile getirmiştir: “*Üniversitemden bu noktada en azından bir yol göstermesini beklerken yaptığı tek şey bizi sürekli strese sokup gelecek kaygısına mahkûm etmektedir.*” [K15]. Katılımcıların okuldaki derslerinden geçip okuldan mezun olduktan sonra kariyer planlarına odaklanacaklarını söylemeleri ise yine oldukça dikkat çekici bir bulgudur. Bu sorunu bir öğrenci “*Okul bittikten sonraki ilk 5 sene içinde hemen bir işe başlayıp olabildiğince tecrübe kazanmak istiyorum. Bu süre zarfını meslek bilgilerimin gerçek anlamda oturup mesleğim ve geleceğim hakkında daha doğru planlar yapacağım bir aralık görüyorum çünkü mesleğim içine girdiğim zaman okulda öğrendiklerimden ve uyguladıklarımın çok daha farklı senaryolar görme ihtimalim oldukça yüksek.*” [K3]. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, katılımcılar üniversite eğitimleri boyunca kariyer oluşturma üzerine yöneltilmediği gibi derslerinden dolayı böyle bir planlama arayışına dahi girememektedirler. Ancak öğrenciler bu eksikliğin farkındadırlar ve bundan büyük ölçüde üniversiteyi sorumlu görmektedirler. Bu doğrultuda bir öğrenci “*Bu konuda üniversitemin bizim arkamızda durmasını bu mesleği savunmalarını çok isterdim. Ne yazık ki mezun etmekten başka bir şey göremiyorum.*” [K45] şeklinde görüş belirtmiştir. Başka bir öğrenci de “*Üniversitemizin bu aşamadan sonra bizlere referans sağlamasını veya bazı iş alanlarına yönlendirmesini isterdim.*” [K4] şeklinde görüş belirtmiştir. Bu konuda bazı katılımcılar sadece üniversiteyi sorumlu görmemektedir. Bunun nedeni bazı katılımcılara göre bunun sadece üniversitenin çabasıyla olabilecek bir şey olmadığı düşüncesiyken, başka bazı katı-

İnmler ise üniversiteden ümidi kestikleri için kendi başarılarının çaresine bakmaları gerektiği görüşündedirler. Bu konuya ilişkin olarak bir öğrenci “*Ben şunu öğrendim üniversiteden bir şey bekleyerek gelmek yanlış oluyor. Önemli olan geldiğinde uyum sağlamak ve ayak uydurmaktır. Bu sayede hayatıma yön verebilirim.*” [K19]. Başka bir öğrenci ise “*Bu durum bizi hayallerimizden ber ne kadar uzaklaştırırsa da ben insanın isteyince başarabileceğine inanıyorum.*” [K11]. Yine bu düşünceleri destekler şekilde başka bir öğrenci: “*Bence üniversitenin bize katkısı var ama biz üzerine pek düşünmüyoruz. Hocalarımız ile tartışma, fikir alışverişi yapmıyoruz. Hocaların da bizi teşvik etmesi gerekiyor*” [K69]. Üniversitenin, bazı katılımcıları kariyer yönelimi konusuna hiçbir arayışa itmemesi oldukça dikkat çekicidir. Bu durum bir öğrencinin şu ifadesinden anlaşılmaktadır. “*Şu an okuduğum bölümle ilgili idealim olmadığı için bu mesleğe ilişkin bir gelecek planını yapmadım. İleride ne yapacağıma dair maalesef benim de henüz bir fikrim ve planım yok.*” [K9]. Dolayısıyla yine bir öğrencinin ifadesiyle “*Üniversitede öğrencilerin kendini geliştirmek zorunda olduğu bir sistem kurulması gerekir*” [K72].

İkinci alt tema olan olumlu sonuç beklentisi; (1) bir alanda uzmanlaşmak için lisansüstü eğitim yapmak, (2) özel kurslar alarak eksikliklerini tamamlama ve sertifikalar alma, (3) uzun vadede kendi işini yapmak, (4) akademisyen olmak için lisansüstü eğitim yapmak, (5) mesleğinde iyi ve tanınmış biri olmak ve (6) isim yapmış büyük firmalarda, uluslararası şirket veya kuruluşlarda çalışmak üzere altı alt temada ele alınmıştır. Olumlu sonuç beklentileri temasına bakıldığında katılımcıların kariyer oluşturmaya yönelik belirli kararlar verdikleri görülmektedir. Bu kararların verilmesinde üniversitede aldıkları eğitimin olumlu katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

Tartışma

Bu çalışmada bir devlet üniversitesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak üniversite öğrencilerinin kariyer süreçlerine üniversitenin nasıl etki ettiğinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, katılımcı görüşleriyle sınırlıdır ve bulguların genellenmesi amaçlanmamıştır. Araştırma bulgu ve sonuçları, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda üç ayrı alt başlık halinde aşağıda tartışılmıştır.

Öğrencilerin Öğrenim Görmekte Olduğu Bölümü Tercih Etme Süreci

Katılımcıların, öğrenim görmekte oldukları bölümü nasıl tercih ettiklerine ilişkin bulgular, öğrencilerin bölüm/program seçimlerinin lise son sınıfa veya sonrasına sıkıştırılmış bir karar süreci şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte öğrenciler tercih edeceği bölüme ilişkin yeterli bir araştırma yapmadan, yakınlarının yönlendirmesi, iş kaygısı ve aldığı puanı

göz önüne alarak tercih yapmaktadırlar. Bu sonuçlar alanyazında benzer konuda yapılmış araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Özellikle katılımcıların tercih sürecini son bir yıla bırakmaları, hatta üniversite sınavı puanı belli olduktan sonra tercih sürecine yönelmeleri önceki araştırma sonuçlarıyla uyumlu bir bulgudur (ör. Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz, 2012; Özsoy, Özsoy, Özkara ve Memiş, 2010; Sarıkaya ve Khorshid, 2009; Tataroğlu, Özgen ve Alkan, 2011). Görece bu kadar kısa bir sürede katılımcıların tüm hayatını etkileyebilecek doğru bir karar vermesi oldukça zordur. Dolayısıyla tercihlerin kısmen de olsa tesadüfi bir şekilde yapılması söz konusudur. Burada öğrencilerin farkında olarak veya olmayarak ciddi bir risk aldıkları görülmektedir. Buna ilave olarak, bazı öğrencilerin kariyer kararında sondan başa doğru gidiyor gibi görünen bir süreç söz konusudur. Katılımcıların bilgi sahibi olduğu bir mesleğe ilişkin bir bölümü seçmesi gerekirken, tercih sürecindeki sorunlar nedeniyle önce bir bölümü seçmekte, sonra bu programı öğrenim görürken tanımaya başlamaktadırlar. Ancak sorun şu ki bazı katılımcılar tercih ettikleri bölümü tanıdıktan sonra benimseyip uyum sağlarken, bazı katılımcılar için bunun tersine bir durum söz konusudur. Bu noktada, Kurnaz (2007), öğrencilerin tercih sürecine ilişkin çalışmasında, Türkiye’de meslek danışmanlığı ve yönlendirme sistemindeki eksiklikler sebebiyle, bilinçli tercih yapmayan veya rastlantı sonucu meslek seçen, bu sebeple de sevmedikleri alanlarda eğitilen ve yeteneklerine uygun olmayan meslekleri yapmak zorunda kalan çok sayıda kişi bulunduğunu belirtmektedir.

Şahin’i (2011) destekler şekilde, araştırma bulguları iş bulma kaygısının katılımcıların tercihlerinde en önemli etmenlerden biri olduğunu göstermektedir. Katılımcılar bölüm tercihi yaparken iş bulma durumunu göz önüne almakta ve bu çerçevede mesleğin popülaritesini, güncel eğilimleri ve çevresindeki kişilerin görüşlerini dikkate almaktadır. Bu sonuçlar alanyazındaki önceki araştırmalar ile benzerlik göstermektedir (Dursun ve Aytaç, 2009; Ekinci, 2011; Gizir, 2005; Kızılgüt ve Ergöl, 2011; Korkut-Owen vd., 2012; Korukoğlu, 2003; Kurnaz, 2007; Şahin, Zoraloğlu ve Şahin Fırat, 2011). Dursun ve Aytaç (2009) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin iş bulma kaygılarının üniversite öncesinde, bölüm tercihi sürecinde başladığı, bu kaygının üniversite eğitimi boyunca devam ettiği ve son sınıfta oldukça yüksek düzeye ulaştığı ortaya konmuştur. İş bulma kaygısını, gelir düzeyi düşük ailelerden gelen öğrencilerin daha yüksek düzeyde yaşadığı öğrencilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu bulgu daha önce yapılan çalışmalar ile tutarlıdır. Örneğin, Ekinci (2011) öğrencilerin yalnızca başvuru alanının gerekliliklerini ne derece karşıladıklarına dayalı olarak bölüm tercihine karar vermediklerini, bunun yanında sosyoekonomik özellikler bakımından bu seçime ne kadar uygun olduklarını dikkate almak zorunda kalarak karar verdikleri

ni vurgulamaktadır. Dolayısıyla böyle bir süreç bazı öğrencilerin yetenekleri elverdiği halde bazı programlardan kendi kendilerini dışlamasına neden olmaktadır. Ekinci (2011) bu durumu Bourdieu'nun (1984) mevcut toplumsal hiyerarşi içinde öğrencilerin kendilerine ait bir yer geliştirmeleri ve ulaşabilecekleri başka konulardan vazgeçmek zorunda kalmaları olarak ifade ettiği durumla açıklamıştır.

Katılımcıların bölüm tercihlerini yaparken sadece kendi düşünce ve duygularının belirleyici olduğu bir süreç geçirmediği, bu süreçte aile ve sosyal çevrenin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bulgular daha önceki çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Alkan, 2014; Fidan vd., 2018; Tunç, Akansel ve Özdemir, 2010). Öğrencilerin aile başta olmak üzere çevresinin etkisinde kalması bir ölçüde doğal bir durum olarak nitelenebilir. Nitekim Alkan (2014) anne babaların çocuklarının kariyer seçimlerinin en önemli ortağı olduğuna vurgu yapmış ve bu nedenle üniversite tercihi öncesinde liselerde verilecek kariyer danışmanlığına öğrenci ile birlikte velilerin de dâhil edilmelerinin gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. Böylece ailenin de bilinçlenmesiyle tercih sürecinde gencin sınırlanması gibi birçok sorunun aşılmasına da katkı sağlanabileceğine dikkat çekilmiştir. Fidan ve diğerleri (2018) toplumcu değerlerin baskın olduğu kültürlerde aile ve yakın çevresinin bireylerin kararları üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesinin olumlu bir sonuç doğurmayacağını, bunun yerine bireylerin kariyer kararlarını doğru verebilecekleri şekilde eğitilmelerinin gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla buradaki sorun öğrencilerin çevrelerinin tercih sürecinde etkili olması değil, öğrencilerin lisenin son sınıfına kadar sağlıklı tercih yapabilecek bir farkındalık düzeyine ulaşamıyor olmasıdır. Bu noktada, Fidan ve diğerleri (2018) kişinin içinde yetiştiği çevre ve okul ortamları gibi kurumsal-ilişkisel faktörler ile cinsiyet, yaş ve aile geçmişi gibi yapısal faktörlerin, kişilerin üniversite sonrası kariyerlerine ilişkin kararları üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Bu sonuçlar, bireysel gibi görünen kariyer kararlarının arkasında toplumsal ve ekonomik gerekçelerin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak burada Fidan ve diğerleri (2018) tarafından vurgulandığı gibi bireylerin karar verme öz yeterliğinin geliştirilmesi, sağlıklı bir kariyer yönelimi açısından oldukça önemlidir.

Öğrencilerin Üniversite Eğitiminden Beklentilerinin Karşılama Durumu

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular kariyer süreçlerine ilişkin olarak katılımcıların üniversitelerinden beklentilerinin birçok açıdan yeterince karşılanmadığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar aldıkları üniversite eğitimini kuramsal açıdan yeterli ama uygulama açısından yetersiz bulmaktadırlar.

Katılımcılar, eğitim aldıkları fiziksel koşulların ve eğitimlerinde kullanılan araç gereç, makine ve donanımların yetersiz olmasından dolayı temel mesleki bilgi ve becerileri yetersiz düzeyde öğrendikleri kanaatindedirler. Benzer şekilde, Şahin ve Beycioğlu (2015) Buca Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının fiziki imkânlar ve altyapı açısından fakültelerini yetersiz gördükleri yönünde sonuca ulaşmıştır. Buna ilave olarak, üniversitenin fiziksel koşullarının yetersizliği, öğrencilerin kendilerini üniversite ortamında hissedememelerine, motivasyonlarının düşmesine ve derslerin verimsiz geçmesine neden olmaktadır. Üniversite öğrencileriyle yapılan başka çalışmalarda da öğrencilerin üniversitelerin fiziksel koşullarının yetersiz olmasından dolayı memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Altaş, 2006; Çitil, İspir, Söğüt ve Büyükkasap, 2006; Ekinci ve Burgaz, 2007; Erener, 2019). Erener (2019) çalışmasında Türkiye'de aynı şehirde yer alan kurumsallaşmış bir kampüs üniversitesi ile yeni kurulan ve dağınık bir yerleşkeye sahip olan başka bir üniversiteyi karşılaştırmıştır. Devlet üniversitesi olan bu iki üniversiteden kurumsallaşmış olan üniversitenin sağladığı olanaklar ile öğrencilerin sosyal ve kültürel gelişimlerine önemli düzeyde katkı sağlamayı başardığını, buna karşılık yeni kurulmuş olan üniversitenin sosyal ve kültürel sermaye oluşturma açısından yetersiz kaldığı hatta öğrencilerin bu durumu gerileme olarak nitelendirdiklerini tespit etmiştir. Yine bu çalışmada, kurumsallaşmış kampüs üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin genellikle orta veya üst sosyoekonomik düzey ailelerden geldikleri ve bu öğrencilerin ailelerinde aldıkları sosyal ve kültürel sermaye birikimini üniversitenin de sunduğu olanaklar ile geliştirmeye devam ettirdikleri ve bu becerilerin onları iş yaşamına daha iyi hazırladığı belirlenmiştir. Yeni kurulan üniversitede ise öğrenciler çoğunlukla alt sosyoekonomik düzey ailelerden gelmekte ve sosyal ve kültürel sermaye açısından görece yetersiz durumdadırlar. Buna karşılık üniversitenin sunduğu sosyal ve kültürel olanaklar da oldukça sınırlı olunca, öğrenciler ailelerinden getirdiği dezavantajı üniversite eğitimiyle gidermeyi başaramamaktadırlar (Erener, 2019).

Öğrencilerin kariyer gelişimleri açısından hayati öneme sahip olan üniversitenin öğrencilere sunduğu sosyal olanak ve etkinlikler de katılımcılar tarafından üniversitenin en yetersiz bulunan yönleri arasındadır. Üniversite eğitiminin katılımcılara sosyal faaliyet sunma boyutunun eksik kaldığı ve bundan dolayı katılımcıların çok yönlü bir şekilde gelişmelerinin ve kendilerini gerçek bir üniversite öğrencisi gibi hissetmelerinin yeterince sağlanmadığı anlaşılmaktadır. Sosyal olanakların yeterli olmadığı üniversitelerde öğrencilerin doğrudan üniversiteyi sosyal olanaklar açısından yetersiz bulduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Erener, 2019; Korkut-Owen vd., 2012). Derslere

ayırdıkları zamanın çok fazla olması ve bundan dolayı sosyal faaliyetlere veya ders dışı faaliyetlere zaman ayıramama sorunu daha önce yapılmış birçok çalışmada da ortaya konmuştur (Ekinci, 2011; Gizir, 2005).

Katılımcıların ağırlıklı olarak, işgücü piyasasına hızlı geçmelerini sağlayacak bilgi ve beceri ile donanmak istedikleri, buna karşılık üniversitelerde sunulan eğitimin kuramsal boyutta kaldığı ve istihdam edilebilirlik açısından bekleneni sağlamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum Baruch ve diğerleri (2005) tarafından önerilen piyasa değeri sermayesi kavramları çerçevesinde değerlendirilebilir. Piyasa değeri sermayesi, öğrencilerin üniversitede aldıkları eğitimin onların istihdam sürecinde tercih nedeni olmalarını sağlayacak nitelikte olması anlamına gelmektedir (Baruch vd., 2005). Bu araştırmaya katılan öğrencilerin görüşleri, onların üniversitede aldıkları eğitim ve sahip oldukları diplomanın piyasa değeri sermayesinin düşük olduğu kanaatinde olduklarını göstermektedir. Bu durum üniversitenin meslek edindirme misyonunu ne kadar başarılı bir şekilde yerine getirebildiğine ilişkin ciddi sorunlara işaret etmektedir.

Kariyer Hedeflerini Dikkate Aldıklarında Üniversite Eğitiminin Buna Katkısına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Üniversite sonrası kariyer süreçlerine ilişkin olarak katılımcıların görüşleri olumlu ve olumsuz sonuç beklentileri olmak üzere iki alt tema çerçevesinde incelenmiştir. Olumlu sonuç beklentileri olan katılımcılar, kariyerleri konusunda görece iyimser olup kendileri için yüksek ve zorlu kariyer hedefleri belirlemektedirler. Bunun; üniversitede aldıkları eğitim, stajlar, öz yeterlik algılarının yüksek olması ve kendilerine güvenmeleri ile ilişki olduğu söylenebilir.

Olumsuz sonuç beklentisi içinde olan katılımcılar ise yüksek kariyer hedefleri kurmayan ve geleceğe dair daha umutsuz bir bakışa sahip olan öğrencilerdir. Bu öğrencilerin işsiz kalma kaygısı ağır basmaktadır. Bu nedenle mezun olur olmaz ne olursa olsun bir işe girmeyi hedeflemektedirler ve bu yüzden istemeseler de özel sektörde düşük ücretli işler yapmak durumunda kalacaklarını belirtmektedirler. Gizir (2005) iş bulma kaygısının Türkiye’de işsizlik oranlarının yüksek olması nedeniyle anlaşılır bir durum olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de mezunları iş dünyası tarafından öncelikle tercih edilen bir üniversitenin mezunlarında dahi iş bulma kaygısının yüksek olması kayda değer bir durumdur. Dursun ve Ayaç (2009) tarafından yapılan bir araştırmada, daha önce bir işte çalışan veya staj vb. uygulamalara katılan öğrencilerin iş bulma kaygı düzeylerinin diğer öğrencilere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Lisans eğitimleri boyunca öğrencilerin yeterli uygulama ve staj olanağına sahip olması onların işlerini ve iş yaşamını tanımları ve yakınlaşmalarına imkân sağlaması açısından

öğrencilerin kaygı düzeylerinin düşmesini sağlıyor olabilir. Burada katılımcıların en önemli beklentisinin okuldaki işe geçiş (*school-to-work transition*) sürecini en etkili ve kısa sürede atlattıkları söylenebilir.

Katılımcıların üniversite öğrenimlerinde kariyer gelişimleriyle ilgili bilgilendirilmemeleri veya doğrudan bu tür faaliyetlerde yer alma imkânına sahip olmamaları nedeniyle kariyerlerine ilişkin alternatifler üretememiş oldukları söylenebilir. Mezun olmaya yakın katılımcıların dahi henüz kariyer hedefleri belirlemedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların kariyer planlarının olmaması, mezuniyet zamanı yaklaştıkça onlarda kaygı durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim öğrencilerin kaygı düzeyinin son sınıfta en yüksek düzeye ulaştığı ve bunun iş bulmayla alakalı bir durum olduğunu ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Dursun ve Ayaç, 2009; Gizir, 2005). Üniversiteye giriş sürecinde sağlıklı bir tercih yapmamaları ile başlayan ve bu nedenle bir çeşit eğreti öğrencilik yaşayan katılımcılar, üniversitede de kendilerini geliştiremedikleri için geleceğe ilişkin isabetli bir kariyer planlaması yapamamaktadırlar. Dolayısıyla bu sorun üniversite eğitimiyle ilgili olduğu kadar, araştırma bulgularının gösterdiği üzere, öğrencilerin tercih sürecindeki kararlarının yerinde olup olmamasıyla da ilişkilidir. Tercih edip yerleştiği bölümden memnun olan öğrenciler daha başarılı, memnuniyet ve motivasyonu yüksek bir üniversite eğitimi sürdürüp kendilerini geliştirme yönelimliyken, iyi bir tercih yapmadığını düşünen öğrenciler üniversite eğitimine adapte olamamakta, düşük memnuniyet ve motivasyon düzeyi göstermektedirler. Bu öğrenciler kendilerini en iyi şekilde geliştirmek yerine, üniversite eğitiminin gereklerini asgari şekilde yerine getirerek bir an önce mezun olmak gayesindedirler (Şahin, 2011; Şahin vd., 2011). Şahin ve diğerleri (2011) öğrencilerin önemli bir kısmının ilgi duydukları alan yerine, yaşamlarını güvenceye almaya yönelik programları tercih ettiğini ve bu durumun da öğrencilerin üniversite mezunu olabilmek için hiç ilgi duymadığı bir bölümde öğrenim görmesine neden olduğunu belirtmektedir. Ancak öğrencilerin ilgi duymadıkları bir alanda eğitimlerini sürdürmeleri, yaşam amaçlarını ve üniversiteden aldıkları doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir (Şahin vd., 2011). Başkalarının etkisinde kalarak bölümü seçtiğini veya son tercihlerinden birine yerleştiğini söyleyen öğrencilerin de seçtiği bölümlerden memnuniyet düzeyi, diğer öğrencilere göre daha düşüktür (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Başka bir araştırmada da okuduğu bölümü işsiz kalmamak için tercih eden öğrencilerin yaşam ve eğitim doyumunun, o bölümü özellikle istedikleri için okuduğunu düşünen öğrencilere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir (Gündoğar, Gül, Uskun, Demirci ve Keçeçi, 2007).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonuçları genel olarak üniversite eğitiminin, katılımcıların istihdam edilebilirliğini artıracak niteliklere kavuşmasını sağlayacak olanakları sunma konusunda ciddi yetersizliklerinin olduğu ortaya koymaktadır. Üniversite eğitimi büyük ölçüde mesleki eğitimin kuramsal yanıyla sınırlı kalmakta, öğrencilere yeterince uygulama ve staj imkânları sunulmamaktadır. Buna ilave olarak üniversite eğitimi boyunca katılımcılara mesleki kariyerleri ve kişisel gelişimleri açısından çok önemli yumuşak beceriler kazandıracak sosyal olanaklar yeterince sunulmamakta ve katılımcıların çalışma hayatı ile bağlantılar kurmasını ve iş piyasasını tanımalarını sağlayacak kariyer etkinlikleri düzenleme açısından yetersiz kalmaktadır.

Bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak, üniversitelerde mesleki eğitimin sadece kuramsal bir eğitim olarak görülmesi ve uygulama boyutuna ağırlık verilmesi, öğrencilere sunulan staj imkânlarının daha nitelikli hale getirilmesi ve üniversitelerdeki sosyal olanakların geliştirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Bu kapsamda vurgulanması gereken diğer bir konu üniversitenin tüm bunları doğrudan kendisinin yapmasının mümkün olamayacağı, dolayısıyla üniversitelerin sosyal olanaklar veya kariyer olanakları sağlamaya yönelik faaliyetler düzenleyen öğrenci kulüplerini güçlendirip desteklemesinin gerekli olduğudur. Tüm bu sonuçlar üniversitelerin eğitime bakışlarında öğrencilerin istihdam edilebilirlik düzeyini artırmaya yönelik yeni bir bakış açısı geliştirmelerinin gerekli olduğuna işaret etmektedir. Bunun için ise üniversitelerin toplumsal, ekonomik ve özellikle işgücü piyasalarındaki dönüşümün doğurgularını tespit edip, üniversitenin mezunlarının niteliği ile piyasanın mezunlardan beklentileri arasındaki boşluğu dolduracak adımlar atmalarının üniversitenin misyonunu yerine getirmesi açısından önemli olduğu ifade edilebilir.

Bu araştırmanın sonuçları kuramsal bazı çıkarımlar yapılmasına imkân sunmaktadır. Bu anlamda araştırma sonuçları öncelikle insan sermayesi ve istihdam edilebilirlik arasındaki güçlü ilişkiye yönelik güçlü kanıtlar sunmaktadır. Katılımcılardan elde edilen bulgu ve sonuçlar, üniversitelerin güçlü bir insan sermayesi üretim aracı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Daha da ötesi üniversitenin mesleki eğitim işlevi araştırma işlevinden daha ön plana çıkmaktadır. Ancak bu çıkarım üniversitenin rolünü daraltmaktan ziyade ekonomi ve toplumun taleplerini daha fazla karşılayabilen bir üniversite beklentisini işaret etmektedir.

Kurama dönük yukarıdaki bu çıkarımlara ilave olarak uygulamaya yönelik bazı öneriler geliştirmek mümkündür. Bununla birlikte bu önerilerin katılımcı öğrencilerin görüşlerine

dayalı olarak geliştirildiğini belirtmek gerekir. Bu öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencilerin üniversiteye giriş sürecinde doğru tercihler yapması için, öğrencilerin meslekler hakkında bilgilendirilmeleri ve mesleki tanıtımları eğitimin daha erken basamaklarında başlamalıdır. Lise son sınıfa sıkıştırılmış bir tercih sürecinin, öğrencilerin kendileri için uygun bölümleri belirleyebilmeleri açısından geç kalınmış bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla temel eğitimden başlayarak öğrencilere kariyer eğitiminin çeşitli şekillerde verilmesinin gerekli olduğu söylenebilir.
- Özellikle katılımcı öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları eğitim programlarının, öğrencilerin mezun olduklarında işgücü piyasasında kabul görmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmada yetersiz kaldığı yönler bulunmaktadır. Bu yetersiz yanların tespit edilmesi, işgücü piyasası taleplerinin anlık olarak izlenmesi ve üniversitelerin bu taleplere daha hızlı yanıt vermelerini sağlayacak mekanizmaların oluşturulması gereklidir.
- Üniversitelerin, özellikle öğrencilerin okuldan işe geçiş sürecinde sorun yaşadıkları eğitim programlarını ve süreçlerini güncellemeleri için öğrenciler, mezunlar ve iş dünyası temsilcilerinden gelen dönütlerden yararlanılarak veriye dayalı iyileştirmeler yapılmalıdır. Bu anlamda üniversitelerin kendi mezunlarıyla olan ilişkilerindeki kopukluğun giderilmesi, üniversitelerin hem anlık geribildirimler olarak kendi eğitimini değerlendirmesi hem de uzun vadeli politikalar oluşturulabilmeleri açısından önemlidir.
- Üniversitelerin veriye dayalı program güncelleme sıklıkları belirlenmeli ve belirli bir sistematik içinde yapılmalıdır. Bu anlamda yapılan çalışmalar üniversitenin iç paydaşları ve topluma duyurularak üniversitelerde yeterince yerleşmediği iddia edilen hesapverme kültürünün (Dwyer vd., 2006) geliştirilmesine yönelik adımlar atılmalıdır.
- Üniversitelerin piyasa taleplerine reaktif tepkiler vermekten proaktif bir yaklaşıma geçebilmeleri için piyasa talebinin gelecekte alabileceği durumlar ile ilgili senaryo çalışmaları yapılabilir. İş gücü piyasasının gelecekteki durumu ile ilgili ne kadar fazla sayıda senaryo geliştirilirse, verilecek yanıt için o kadar fazla alternatif üretilebilir.
- Okuldan işe geçiş sürecinde sorun yaşanabilecek eğitim programlarında kariyer gelişimine ayrılan yer artırılmalıdır. Bu kapsamda öğrencilere öğrenim süreçleri boyunca kariyer danışmanlığı ve yükseköğretimin sonuna doğru giderek uzayan okuldan işe geçiş sürecinin psikolojik yükünü taşımalarını kolaylaştıracak eğitim desteği sunulmalıdır. Bu eğitimin kapsamında üniversite eğitiminin istihdam edilme güvencesi sağlayamayabileceğine yönelik eğitimler sunul-

malı ve bu eğitimler işsizlik sürecinin yönetilmesi gibi kariyer becerilerini kapsamalıdır.

Bu araştırma Ankara'daki bir devlet üniversitesindeki dört fakültede öğrenim gören katılımcı öğrenci görüşleri ile sınırlıdır. Buna karşılık, bir devlet üniversitesindeki araştırmaya dayalı olarak elde edilen yukarıdaki bulgu ve sonuçların hem Türkiye hem de dünyada yükseköğretim karşı karşıya olduğu sorunların sınırlı da olsa bir kısmını yansıttığını söylemek mümkündür. Bu nedenle benzer araştırmalar daha kapsamlı ve temsil kabiliyeti daha yüksek olan örneklerle ve nicel veya karma araştırma yöntemleri ile yapılabilir.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Makalenin her iki yazarı da bu çalışmanın her aşamasında eşit oranda katkıda bulunmuşlardır. / *Both authors participated equally in all steps of this study.*

Fon Desteği / Funding: Bu çalışma herhangi bir resmi, ticari ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği almamıştır. / *This work did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.*

Etik Standartlara Uygunluk / Compliance with Ethical Standards: Bu çalışma Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (no: 2020/57). Yazarlar bu makalede araştırma ve yayın etiğine bağlı kaldığını, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na ve fikir ve sanat eserleri için geçerli telif hakları düzenlemelerine uyulduğunu ve herhangi bir çıkar çakışması bulunmadığını belirtmiştir. / *This study was approved by the Ethical Committee of Non-Invasive Clinical Studies of Burdur Mehmet Akif Ersoy University (no: 2020/57). The authors stated that the standards regarding research and publication ethics, the Personal Data Protection Law and the copyright regulations applicable to intellectual and artistic works are complied with and there is no conflict of interest.*

Kaynaklar

- Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 61–74.
- Altaş, D. (2006). Üniversite öğrencilerinin memnuniyet araştırması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 21(1), 439–458.
- Apaydın, Ç. (2019). Transition from school to work: A national perspective. In T. Fidan (Ed.), *Vocational identity and career construction in education* (pp. 100–121). Hershey, PA: IGI Global.
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *Yüzyüçüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37–75.
- Arum, R., & Roksa, J. (2011). *Academically adrift: Limited learning on college campuses*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Baruch, Y., Bell, M. P., & Gray, D. (2005). Generalist and specialist graduate business degrees: Tangible and intangible value. *Journal of Vocational Behavior*, 67(1), 51–68.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Bok, D. (2007). *Piyasa ortamında üniversiteler: Yükseköğretimin ticarileşmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Butterwick, S., & Benjamin, A. (2006). The road to employability through personal development: A critical analysis of the silences and ambiguities of the British Columbia (Canada) Life Skills Curriculum. *International Journal of Lifelong Education*, 25(1), 75–86.
- Caroleo, F. E., & Pastore, F. (2015). Overeducation: A disease of the school-to-work transition system. In G. Coppola, & N. O'Higgins (Eds.), *Youth and the crisis* (pp. 50–70). New York, NY: Routledge.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çitil, M., İspir, E., Söğüt, Ö., & Büyükkasap, E. (2006). Fen edebiyat fakültesi öğrencilerinin profilleri ve başarılarını etkilediğine inandıkları faktörler: K.S.Ü. örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 69–81.
- Deresiewicz, W. (2015). *Excellent sheep*. New York, NY: Free Press.
- Donald, W. E., Baruch, Y., & Ashleigh, M. (2017). The undergraduate self-perception of employability: Human capital, careers advice, and career ownership. *Studies in Higher Education*, 23(5), 1–16.
- Donald, W. E., Ashleigh, M. J., & Baruch, Y. (2018). Students' perceptions of education and employability: Facilitating career transition from higher education into the labor market. *Career Development International*, 23(5), 513–540.
- Durnah, M., & Ayyıldız, P. (2019). The relationship between faculty members' job satisfaction and perceptions of organizational politics. *Participatory Educational Research*, 6(2), 169–188.
- Dursun, S., & Aytaç, S. (2009). Üniversite öğrencileri arasında işsizlik kaygısı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 71–84.
- Dwyer, C. A., Millett, C. M., & Payne, D. G. (2006). *A culture of evidence: Postsecondary assessment and learning outcomes*. Princeton, NJ: Educational Testing Service.
- Ekinci, C. E. (2011). Bazı sosyoekonomik etmenlerin Türkiye'de yükseköğretime katılım üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 281–297.
- Ekinci, C. E., & Burgaz, B. (2007). Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin bazı akademik hizmetlere ilişkin beklenti ve memnuniyet düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 120–134.
- Erener, E. (2019). *Eğitim ve eşitsizlik: Eğitimde eşitsizliğin yeniden üretimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Fidan, T., Öztürk Fidan, İ., & Öztürk, H. (2018). Meslek yüksekokulu öğrenci ve mezunlarının kariyer seçimlerine etki eden faktörler ile kariyer beklentileri: Öz yeterliğin aracı rolü. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 249–263.
- Gasset, O. Y. (1998). *Üniversitenin misyonu* (N. G. Işık, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Gizir, C. A., (2005). Orta Doğu Teknik Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin problemleri üzerine bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1)2, 196–213.
- Grbich, C. (2007). *Qualitative data analysis: An introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gündoğar, D., Gül, S. S., Uskun, E., Demirci, S., & Keçeçi, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 10, 14–27.
- Hacker, A., & Dreifuss, C. (2010). *Higher education? How colleges are wasting our money and failing our kids and what we can do about it*. New York, NY: Times Books.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288.

- Kalfa, S., & Taksa, L. (2015). Cultural capital in business higher education: Reconsidering the graduate attributes movement and the focus on employability. *Studies in Higher Education, 40*(4), 580–595.
- Kızılgüt, S., & Ergöl, Ş. (2011). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin hemşireliği algılayışı hemşirelik rollerine ve hemşireliğin geleceğine bakışı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 14*(2), 10–15.
- Knight, P. T., & Yorke, M. (2003). Employability and good learning in higher education. *Teaching in Higher Education, 8*(1), 3–16.
- Korkut-Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö., & Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(3), 135–151.
- Korukoğlu, A. (2003). Üniversite öğrencilerinin eğitimden beklentileri: Ege Üniversitesi İİBF örneği. *Stileyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(1), 79–89.
- Kurnaz, I. (2007). İstihdam edilebilirliğin önemi açısından eğitim-öğretim ilişkisi ve Ankara bölgesi imalat sanayi uygulaması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kurt, T. (2018). Yükseköğretimdeki dönüşümün lisans eğitimi üzerindeki etkileri: Eğitim fakülteleri örneği. 3. Uluslararası Yükseköğretim Konferansı, 11–13 Ekim 2019, Kayseri.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice, 13*(6), 522–526.
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative research in sociology: An introduction*. London: Sage Publications.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma* (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Millican, J. E. (2014). Engagement and employability: Student expectations of higher education. *AISHE-7: The All Ireland Journal of Teaching and Learning in Higher Education, 6*(1), 1621–1625.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook: Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Özbilgin, M., Küskü, F., & Erdoğan, N. (2005). Explaining influences on career 'choice': The case of MBA students in comparative perspective. *The International Journal of Human Resource Management, 16*(11), 2000–2028.
- Özsoy, G., Özsoy, S., Özkara, Y., & Memiş, A.D. (2010). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinde etkili olan faktörler. *İlköğretim Online, 9*(3), 910–921.
- Psacharopoulos, G. (2006). The value of investment in education: Theory, evidence, and policy. *Journal of Education Finance, 32*(2), 113–136.
- Robinson, O. C. (2014). Sampling in interview-based qualitative research: A theoretical and practical guide. *Qualitative Research in Psychology, 11*(1), 25–41.
- Salas-Velasco, M. (2007). The transition from higher education to employment in Europe: The analysis of the time to obtain the first job. *Higher Education, 54*(3), 333–360.
- Sarıkaya, R., & Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(2), 393–423
- Schultz, T. W. (1968). Education and economic growth: Return to education. In M. J. Bowman, & V. E. Komarov (Eds.), *Readings in the economics of education* (pp. 277–292). Paris: UNESCO.
- Selingo, J. J. (2015). *College (un)bound: The future of higher education and what it means for students*. Seattle, WA: Amazon Publishing.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information, 22*(2), 63–75.
- Şahin, İ. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmen istihdamı ve mesleki geleceklerine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11*(3), 1167–1184.
- Şahin, İ., & Beycioğlu, K. (2015). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının öğretmen yetiştirmeye ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(2), 33–50.
- Şahin, İ., Zoraloğlu, Y. R., & Şahin Fırat, N. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri, üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17*(3), 429–452.
- Tataroğlu, B., Özgen, K., & Alkan, H. (2011). Matematik öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentileri. *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (s. 211), April 27–29, 2011, Antalya.
- Taylor, M. C. (2010). *Crisis on campus*. New York, NY: Alfred A. Knopf
- Tomer, J. F. (2016). *Integrating human capital with human development: The path to a more productive and humane economy*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Tunç, G. Ç., Akansel, N., & Özdemir, A. (2010). Hemşirelik ve sağlık memurluğu öğrencilerinin meslek seçimlerini etkileyen faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 3*(1), 24–31.
- Useem, M., & Karabel, J. (1986). Pathways to top corporate management. *American Sociological Review, 51*(2), 184–200.
- Verger, J. (2005). *Üniversitenin tarihi* (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / *This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.*

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Deomed bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. Deomed, yayımlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / **Publisher's Note:** The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Deomed. Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). Deomed remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.